

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

**Модалитети безготовинског плаћања у Републици
Србији – правни оквир и практична примена**

(мастер рад)

Ментор:

Проф. др Александар Мојашевић

Студент:

Сандра Јосифов

Број индекса: М043/25-О

Ниш, 2026. година

САДРЖАЈ

СКРАЋЕНИЦЕ	3
ТАБЕЛЕ И СЛИКЕ.....	3
УВОД	5
1. ПОЈАМ И ЗНАЧАЈ БЕЗГОТОВИНСКОГ ПЛАЋАЊА.....	7
2. БЕЗГОТОВИНСКО ПЛАЋАЊЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ – ПРАВНИ ОКВИР	11
2.1. Законски оквир безготовинског плаћања у РС.....	11
2.2. Преглед подзаконских аката значајних за безготовинско плаћање у РС	16
3. МОДАЛИТЕТИ БЕЗГОТОВИНСКОГ ПЛАЋАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	19
3.1. Платне картице	19
3.2. Електронско и мобилно банкарство	22
3.3. Чекови.....	24
3.4. Инстант плаћања	25
3.5. Директна задужења	28
3.6. Трансфери одобрења	29
3.7. Електронски новац	30
4. ПРАКТИЧНА ПРИМЕНА БЕЗГОТОВИНСКИХ МОДАЛИТЕТА ПЛАЋАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	32
4.1. Методологија истраживања	32
4.2. Приказ података о употреби платних картица и е-новца	33
4.3. Приказ података о употреби чекова	36
4.4. Употреба чекова: студија случаја	39
4.4.1. Статистички подаци о употреби чекова.....	39
4.4.2. Интервју	42
4.4.3. Резултати емпиријског истраживања – сумирани приказ	49
ЗАКЉУЧАК СА ДИСКУСИЈОМ.....	53
ПОПИС КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ	55
ПОПИС ОСТАЛЕ ИСТРАЖИВАЧКЕ ГРАЂЕ	58
ДОДАТАК	59
САЖЕТАК	61
SUMMARY	62
БИОГРАФИЈА АУТОРА	63

СКРАЋЕНИЦЕ

ЗНБС – Закон о Народној банци Србије

ЗПУ – Закон о платним услугама

ЗПП – Закон о платном промету

ЗБ – Закон о банкама

ЗЧ – Закон о чеку

ЗЗКФУ – Закон о заштити корисника финансијских услуга

ЗЗПЛ – Закон о заштити података о личности

ЗИН – Завод за израду новчаница и кованог новца - Топчидер

ЗМН – Закон о међубанкарским накнадама и посебним правилима пословања код платних трансакција на основу платних картица

ЕЦБ – Европска централна банка

ПИН – Идентификациони број корисника

ИПС – Инстант плаћања Србије

ТАБЕЛЕ И СЛИКЕ

Табела 1. Број издатих платних картица у Републици Србији у периоду од 2016. до 2025. године

Табела 2. Платне трансакције куповине робе и услуга преко интернета исказане у динарима

Табела 3. Број реализованих чекова и годишње стопе промене у периоду од 2016. до 2025. године

Табела 4. Број реализованих чекова и годишње стопе промене у периоду од 2023. до 2025. године

Табела 5. Број реализованих чекова и годишње стопе промене по кварталима у периоду од 2023. до 2025. године

Табела 6. Број клијената и потенцијалних корисника чекова са годишњим стопама промене у периоду од 2023. до 2025. године

Табела 7. Број издатих и реализованих чекова, са годишњим стопама промене у периоду од 2023. до 2025. године

Табела 8. Број реализованих чекова по кварталима у 2025. години

Слика 1. IPS НБС систем – 24/7/365

Слика 2. IPS QR код; „IPS покажи” и „IPS скенирај”

УВОД

Употреба безготовинских начина плаћања постаје све распрострањенија широм света, нарочито последњих година, услед развоја дигиталних технологија и све веће доступности савремених финансијских услуга. Савремени платни промет заснива се на примени различитих модалитета плаћања који омогућавају пренос новчаних средстава без употребе готовог новца. Развој банкарског система и дигитализација финансијских услуга довели су до појаве и шире примене различитих облика безготовинског плаћања, међу којима се издвајају платне картице, чекови, електронски новац, електронско и мобилно банкарство и други облици плаћања. Иако готов новац и даље има значајну улогу у платном промету, савремени трендови указују на све већи значај безготовинских начина плаћања у свакодневном обављању трансакција.

Предмет овог рада јесте анализа различитих модалитета безготовинског плаћања, са посебним освртом на њихове основне карактеристике, правни оквир и практичну примену. У раду се разматрају најзначајнији модалитети безготовинског плаћања који се примењују у Републици Србији, као и њихов значај у савременом платном промету.

Рад је подељен на четири поглавља. Прво поглавље се бави основним питањима из области безготовинског начина плаћања, као што су појам и значај безготовинског плаћања. Разматрају се различите дефиниције безготовинског плаћања, као и појмовно разграничење између безготовинског и готовинског начина плаћања. Друго поглавље анализира домаћи правни оквир безготовинских модалитета плаћања кроз најважније законе који уређују ову област, као што су Закон о платним услугама и Закон о међубанкарским накнадама и посебним правилима пословања код платних трансакција на основу платних картица. Ово поглавље обухвата и одлуке Народне банке Србије (НБС) које детаљније уређују поједине модалитете безготовинског плаћања. У трећем поглављу представљени су поједини модалитети безготовинског плаћања у Републици Србији, почев од платних картица, електронског и мобилног банкарства, преко чекова, инстант плаћања, директних задужења, све до трансфера одобрења и електронског новца. У последњем поглављу представљени су налази емпиријског истраживања о употреби платних картица, е-новца и чекова у платном систему Републике Србије. У оквиру овог

поглавља приказана је и студија случаја о употреби чекова која обухвата анализу статистичких података и резултате полуструктурираног интервјуа са директором експозитуре банке.¹

Циљ истраживања јесте спровођење свеобухватне анализе модалитета безготовинског плаћања у Републици Србији, њиховог правног оквира и примене у пракси, како би се одговорило на основно истраживачко питање: *у којој мери су различити модалитети безготовинског плаћања заступљени у пракси у Републици Србији?* Сем тога, рад ће одговорити и на питање како је област безготовинских модалитета плаћања уређена у правном систему Републике Србије.

Основна претпоставка у истраживању јесте да различити модалитети безготовинског плаћања нису подједнако заступљени у пракси, већ да поједини инструменти имају знатно ширу примену од осталих. Полази се од претпоставке да се платне картице користе знатно више од осталих безготовинских инструмената. Истовремено, полази се од тога да правни оквир Републике Србије у довољној мери регулише област безготовинских модалитета плаћања, уз постојање простора за даље нормативно и институционално унапређење.

Ради остварења циља истраживања и одговора на истраживачка питања, у раду се примењује нормативни (правно-догматски) метод ради анализе релевантних законских и подзаконских прописа којима се уређује област безготовинског плаћања у Србији. Аналитички метод се користи за разматрање појединих модалитета плаћања и њихове примене у пракси, док се дескриптивни метод примењује ради приказа основних појмова и карактеристика безготовинског платног промета. Поред наведених метода, користи се и компаративни метод, у мери у којој је то неопходно за упоређивање домаћих правних решења са релевантним међународним стандардима у овој области. Посебна пажња посвећена је домаћем правном оквиру којим се уређује област безготовинског плаћања, као и практичној примени модалитета безготовинског плаћања, међу којима су платне картице, е-новац и чекови.

¹ Подаци о директору експозитуре и називу банке нису наведени, у складу са захтевом саговорника за анонимност.

1. ПОЈАМ И ЗНАЧАЈ БЕЗГОТОВИНСКОГ ПЛАЋАЊА

Развој дигиталних технологија трансформисао је начин на који људи спроводе финансијске трансакције и омогућио да безготовинска плаћања постану један од најједноставнијих начина обављања трансакција. Међутим, упркос томе што овај начин плаћања поједностављује трансакције, не постоји једна општеприхваћена дефиниција безготовинског плаћања. Аутори, у зависности од предмета истраживања, различито дефинишу овај појам, односно њиме обухватају различите методе плаћања. Правни акти у Републици Србији који уређују материју безготовинског плаћања, а о којој ће више речи бити у трећем делу рада, такође не дефинишу посебно појам безготовинског плаћања, већ дефинишу појмове на којима се заснива безготовинско плаћање, као што су платна трансакција, платни инструмент, платни рачун и други појмови.

Савремени платни промет обухвата готовинска и безготовинска плаћања. Насупрот готовинском плаћању, које се обавља употребом новчаница и кованог новца, безготовинско плаћање омогућава обављање трансакција без употребе готовине, већ се користе платне картице или мобилне апликације (Rinaldi, 2025). Безготовински начин плаћања представља алтернативни начин у односу на готовину.

Приликом дефинисања безготовинског плаћања, поједини аутори наводе да се трансакција врши путем дигиталних или електронских инструмената, док други само наводе да је то било који начин плаћања који не подразумева новчанице и ковани новац. Поједини аутори у својој дефиницији наводе и једно и друго и безготовинско плаћање дефинишу као плаћање *„у коме се пренос средстава са купца/платиоца на продавца/примаоца обавља путем дигиталних или електронских инструмената, без употребе физичког новца, односно новчаница и кованог новца”* (Cwynar, Świecka, Filipek, Porzak, 2022). Ови аутори (Cwynar et al. 2022) разлажу безготовинско плаћање на конкретне инструменте и технологије које чине овај систем, као што су платне картице, мобилна плаћања и онлајн (*online*) плаћања. У наведеном раду безготовинска плаћања су представљена као широка категорија која обухвата три поткатегорије: картична, мобилна и онлајн плаћања. Међутим, граница између наведених категорија није увек јасна, будући да се плаћање картицом може извршити не само коришћењем физичке картице, већ и путем

мобилне апликације или на интернету. О овим модалитетима ће више бити речи у делу рада посвећеном различитим модалитетима безготовинског плаћања.

У литератури поједини аутори на основу табела и анализе инструмената (картице, ПОС терминали²) посматрају безготовинско плаћање функционално — као систем преноса новца (без употребе физичког новца, односно новчаница и кованог новца) који се ослања на банкарску инфраструктуру и електронске канале (Das, Agarwal, 2010). Ови аутори стављају акценат на чињеницу да платне картице и ПОС терминали не служе само као замена за готовину већ и обезбеђују комплетну дигиталну евиденцију сваке трансакције, чиме се значајно скраћује време обраде плаћања на продајном месту и повећава транспарентност целог процеса (Das, Agarwal, 2010). Приликом дефинисања појма безготовинског плаћања, у литератури се може уочити и издвајање плаћања чековима, па се тако врше различита емпиријска истраживања у којима једна категорија у табели обухвата безготовинска плаћања укључујући плаћања чековима, док се друга категорија односи на безготовинска плаћања која *не* укључују чекове (Mukhopadhyay, 2016).

Европска централна банка (ЕЦБ) је 2010. године објавила књигу *The Payment System: Payments, Securities and Derivatives, and the Role of the Eurosystem*, у којој су аутори приликом дефинисања готовинског и безготовинског плаћања приказали основне разлике између споменутих начина плаћања. Иако су се технологија и начини плаћања током година развијали, основна разлика између готовинског и безготовинског плаћања и даље представља основу за разумевање и разликовање савремених начина плаћања. Даље се наводи да се готовинска плаћања (односно плаћања извршена коришћењем новчаница и кованог новца) обично повезују са директним (лицем у лице) трансакцијама и додаје се да готовинско плаћање представља тренутни и коначни пренос вредности, што примаоцу омогућава да одмах употреби примљени новац (ЕЦБ, 2010: 28). У књизи се даље наводи да у већини земаља законска и подзаконска регулатива прописује обавезу прихватања новчаница и кованог новца као средства плаћања за све врсте трансакција, потенцијално уз ограничење по апоенима (ЕЦБ, 2010: 28). Ово потврђује статус новчаница и кованог новца

² ПОС (engl. *Point of Sale*) терминал представља уређај који се користи за прихватање платних инструмената на продајном месту, укључујући платне картице.

као законског средства плаћања у платном систему Републике Србије.³ За разлику од готовинског плаћања, безготовинска плаћања укључују пренос средстава између рачуна. Код овог начина плаћања платилац даје својој банци овлашћење за пренос средстава или прималац плаћања даје својој банци инструкције за наплату средстава од платиоца, док се рачуни двеју страна могу водити код једне исте банке или код различитих банака (ЕЦБ, 2010: 28). Аутори даље наводе да је безготовинско плаћање пренос средстава којим се измирује обавеза платиоца према примаоцу и да је платилац уговорна страна у платној трансакцији која издаје платни налог или је сагласна са преносом средстава примаоцу плаћања, док је прималац плаћања (или корисник) крајњи прималац средстава (ЕЦБ, 2010: 28-29).

У појединим радовима (Cwynar et al. 2022; Soman, 2003), приликом дефинисања појма безготовинског плаћања указује се на одсуство или смањење „болности плаћања” (енгл. *pain of paying*). Аутори (Cwynar et al. 2022; Soman, 2003) наводе да се трошак не доживљава непосредно у тренутку потрошње и да разлози за то могу бити временски размак између добијања користи и плаћања или непостојање тренутне информације о утицају трансакције на ликвидност потрошача. Наведени разлози за одсуство или смањење „болности плаћања” доводе до веће спремности потрошача на плаћање дебитним и кредитним картицама у поређењу са готовином. Такође се наводи да одвајање физичког чина плаћања електронским уређајем од чина потрошње повећава спремност на плаћање (Soman, 2003). Код безготовинских плаћања не долази до преласка новца из руке у руку, што може довести до другачијег психолошког доживљаја плаћања у поређењу са готовинским плаћањима. У појединим радовима се наводи да је „болност плаћања” инхерентна карактеристика готовинских плаћања и да овај термин означава негативну психолошку реакцију коју потрошачи доживљавају када се одвајају од свог новца (Soman, 2003). У истом раду се приликом објашњавања појма безготовинског плаћања разматра питање упадљивости физичког облика новца. При плаћању готовином, физички облик новца (визуелно је очигледно да се финансијска средства троше) и сам износ трансакције (новчанице се морају избројати и предати) веома су упадљиви. Преласком са готовине на плаћање чековима, упадљивост физичког облика делимично слаби, али је износ наглашен,

³ Чл. 53, 54. и 58. Закона о Народној банци Србије, Сл. гласник РС, бр. 72/2003, 55/2004, 85/2005 - др. закон, 44/2010, 76/2012, 106/2012, 14/2015, 40/2015 - одлука УС, 44/2018 и 19/2025 (у даљем тексту: ЗНБС).

будући да се мора исписати словима и бројевима. С друге стране, код кредитних картица и физички облик и износ мање су упадљиви, јер картице немају физичка својства готовине, а износ трансакције мање је уочљив (Soman, 2001; 2003). При плаћању готовином, физичко бројање новчаница подстиче потрошача да интензивније размишља о самој трансакцији, док картице и одложена плаћања ублажавају психолошку баријеру и замагљују свест о насталом трошку (Soman, 2001).

Наведени психолошки ефекти указују на само један од аспеката значаја безготовинских плаћања. Поред психолошких ефеката које различити начини плаћања имају на понашање потрошача, безготовинска плаћања имају и шири економски и друштвени значај. У ширем економском контексту, развој безготовинских модалитета плаћања представља темељ ефикасне алокације ресурса и унапређења укупне привредне активности. Безготовинска плаћања значајно смањују директне и индиректне трошкове управљања готовином, као што су штампање, транспорт, бројање и физичко обезбеђење новчаница (ЕЦБ, 2010: 19). С друштвеног аспекта, безготовинска плаћања унапређују социјално благостање и финансијску инклузију тако што свим слојевима становништва омогућавају једноставан и сигуран приступ савременим финансијским услугама (ЕЦБ, 2010: 19-20). Значај безготовинског плаћања огледа се у томе што представља више од замене за новчанице и ковани новац. Безготовинско плаћање убрзава пословање, повећава сигурност и доприноси транспарентности финансијских токова, јер електронска плаћања остављају евиденцију о извршеним плаћањима.

Имајући у виду све наведене приступе, у овом раду безготовинско плаћање посматрамо као пренос новчаних средстава са једног рачуна на други, без употребе физичког новца. Након разматрања појма, психолошких ефеката и ширег друштвено-економског значаја безготовинских плаћања, у наставку рада прелазимо на анализу правног оквира безготовинског плаћања у Републици Србији.

2. БЕЗГОТОВИНСКО ПЛАЋАЊЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ – ПРАВНИ ОКВИР

У овом поглављу даје се преглед и анализа законских прописа релевантних за област безготовинског плаћања у Републици Србији, а потом и подзаконских аката, пре свега одлука Народне банке Србије које се односе на начин извршења безготовинског плаћања.

2.1. Законски оквир безготовинског плаћања у РС

Централна институција за функционисање платног система у Србији јесте Народна банка Србије, док **Закон о Народној банци Србије** представља један од основних прописа релевантних за правно уређење безготовинских плаћања у Републици Србији,⁴ јер дефинише положај, функције и надлежности НБС у овој области. За област безготовинских плаћања посебно је значајна улога НБС у уређивању или надгледању платног система. У члану 4. ЗНБС одређују се основне функције и надлежности НБС, међу којима су и уређивање, контролисање и несметано функционисање платног система у земљи и са иностранством.⁵ НБС води рачуна о ефикасном и сигурном функционисању и развоју овог система, доносећи одговарајуће прописе.⁶ Осим што доноси правила, НБС учествује и у његовом непосредном функционисању путем управљања одређеним системима. Посебан значај за савремена безготовинска плаћања има IPS NBS систем који омогућава пружаоцима платних услуга извршавање инстант плаћања 24 часа дневно, седам дана у недељи, 365 дана у години (24/7/365).

Поред Закона о Народној банци Србије, важан пропис за цео систем платних услуга у Републици Србији јесте **Закон о платним услугама** који је донет 2014. године.⁷ Последње измене су усвојене 31. јула 2024. године и примењују се од 6. маја 2025. године. Овим изменама уводе се две нове врсте платних услуга – услуге иницирања плаћања и

⁴ Сл. гласник РС, бр. 72/2003, 55/2004, 85/2005 - др. закон, 44/2010, 76/2012, 106/2012, 14/2015, 40/2015 - одлука УС, 44/2018 и 19/2025 (у даљем тексту: ЗНБС).

⁵ Чл. 4. ст. 1. тач. 5. ЗНБС.

⁶ Чл. 59. ст. 1. ЗНБС.

⁷ Сл. гласник РС, бр. 139/2014, 44/2018 и 64/2024 (у даљем тексту: ЗПУ).

услуге пружања информација о рачуну,⁸ као и два нова типа пружалаца платних услуга – пружаоци услуге пружања информације о рачуну и пружаоци услуге иницирања плаћања.⁹

Безготовинско плаћање представља један од основних начина извршавања плаћања у савременом платном промету. Иако ЗПУ, као један од основних прописа за систем платних услуга у Републици Србији, не даје посебну дефиницију безготовинског плаћања, њиме се уређују платне услуге и бројни правни институти од значаја за његово остваривање, међу којима су платна трансакција, платни налог, платни инструмент, платни рачун и многи други. У наставку наводимо законске дефиниције најважнијих правних института за остваривање платног промета.

ЗПУ дефинише платну трансакцију као „уплату, пренос или исплату новчаних средстава које иницира платилац или прималац плаћања или се иницира у име платиоца, а обавља се без обзира на правни однос између платиоца и примаоца плаћања”,¹⁰ док платни налог дефинише као „инструкцију платиоца или примаоца плаћања свом пружаоцу платних услуга којом се захтева извршење платне трансакције”.¹¹ ЗПУ такође дефинише и платну трансакцију на даљину као „трансакцију која је иницирана путем интернета или уређаја који се може користити за комуникацију на даљину”.¹² У истом члану, ЗПУ платни рачун означава као „рачун који се користи за извршавање платних трансакција, а који води пружалац платних услуга за једног или више корисника платних услуга”,¹³ док платни инструмент дефинише као „свако персонализовано средство и/или низ поступака уговорених између корисника платних услуга и пружаоца платних услуга, а који се употребљава за издавање платног налога, односно за иницирање платне трансакције”.¹⁴ Члан 4. овог закона се бави питањем платних услуга у којем се наводи шта платне услуге обухватају, односно шта се под њима подразумева.¹⁵ Платне услуге, између осталог, обухватају услуге преноса новчаних средстава с платног рачуна, односно на платни рачун

⁸ Чл. 4. ст. 1 тач. 7. и 8. ЗПУ.

⁹ Чл. 2. ст. 1. тач. 44. и 45. ЗПУ.

¹⁰ Чл. 2. ст. 1. тач. 1. ЗПУ.

¹¹ Чл. 2. ст. 1. тач. 2. ЗПУ.

¹² Чл. 2. ст. 1. тач. 1а. ЗПУ.

¹³ Чл. 2. ст. 1. тач. 3. ЗПУ.

¹⁴ Чл. 2. ст. 1. тач. 4. ЗПУ.

¹⁵ Чл. 4. ЗПУ.

(укључујући трансфере одобрења, директна задужења и платне картице);¹⁶ услуге издавања платних инструмената и/или прихватања платних трансакција;¹⁷ услуге иницирања плаћања,¹⁸ и услуге пружања информације о рачуну.¹⁹

ЗПУ такође наводи да готов новац означава новчанице и ковани новац.²⁰ ЗПУ је посебно значајан за поједине модалитете безготовинског плаћања, као што су платне картице, директна задужења, трансфери одобрења и електронски новац, о којима ће бити више речи у наставку.

Поред Закона о платним услугама издвајамо и **Закон о платном промету**²¹ из 2002. године који је више пута мењан и допуњиван, а који у другом члану дефинише поједине појмове битне за разумевање безготовинског плаћања. ЗПП је и даље релевантан за област безготовинског плаћања, међутим, многе његове одредбе престале су да важе почетком примене споменутог ЗПУ, 1. октобра 2015. године.

Из области примене ЗПУ изузете су платне трансакције засноване на чеку у смислу закона којим се уређује чек,²² те је овај облик безготовинског плаћања уређен посебним законом – **Законом о чеку**.²³ Закон о чеку не даје изричиту дефиницију чека, већ прописује његове обавезне елементе, односно прописује шта чек мора да садржи.²⁴ Закон о чеку регулише питања која се односе на издавање и облик чека,²⁵ индосамент,²⁶ одговорност и плаћање,²⁷ умножавање чека,²⁸ као и друга питања која се односе на чек. На чек се примењују одређени чланови Закона о меници.²⁹

¹⁶ Чл. 4. ст. 1. тач. 3. ЗПУ.

¹⁷ Чл. 4. ст. 1. тач. 5. ЗПУ.

¹⁸ Чл. 4. ст. 1. тач. 7. ЗПУ.

¹⁹ Чл. 4. ст. 1. тач. 8. ЗПУ.

²⁰ Чл. 2. ст. 1. тач. 12. ЗПУ.

²¹ Закон о платном промету, Сл. лист СРЈ, бр. 3/2002 и 5/2003 и Сл. гласник РС, бр. 43/2004, 62/2006, 111/2009 - др. закон, 31/2011 и 139/2014 - др. Закон (у даљем тексту: ЗПП).

²² Чл. 3. ЗПУ.

²³ Закон о чеку, Сл. лист ФНРЈ, бр. 105/46, Сл. лист СФРЈ, бр. 12/65, 50/71 и 52/73, Сл. лист СРЈ, бр. 46/96 и Сл. лист СЦГ, бр. 1/2003 - Уставна повеља (у даљем тексту: ЗЧ).

²⁴ Чл. 1. ЗЧ.

²⁵ Чл. 1-6. ЗЧ.

²⁶ Чл. 7. и 8. ЗЧ.

²⁷ Чл. 9-18. ЗЧ.

²⁸ Чл. 20. ЗЧ.

²⁹ Чл. 111, 112. и 114. Закона о меници, Сл. лист ФНРЈ, бр. 104/46, Сл. лист СФРЈ, бр. 16/65, 54/70 и 57/89, Сл. лист СРЈ, бр. 46/96 и Сл. лист СЦГ, бр. 1/2003 - Уставна повеља.

Пропис који по први пут на целовит начин уређује пословање платним картицама у Републици Србији јесте **Закон о међубанкарским накнадама и посебним правилима пословања код платних трансакција на основу платних картица** из 2018. године.³⁰ Централну тачку овог закона представљају међубанкарске накнаде које су основни покретачи високих трошкова везаних за трансакције платним картицама.³¹ Приликом предлагања овог закона, НБС руководила се следећим циљевима: заштитом интереса корисника платних картица (потрошача и трговаца); подстицањем раста безготовинских плаћања и пратећих макроекономских ефеката; као и омогућавањем фер тржишне утакмице кроз смањење трошкова прихватања платних картица и повећање транспарентности и конкурентности на тржишту.³² Предмет овог закона јесте уређивање међубанкарских накнада које се наплаћују при извршавању платних трансакција на основу платних картица у Републици Србији, код којих пружалац платних услуга платиоца и пружалац платних услуга трговца имају седиште у Републици Србији, као и посебна правила пословања у вези са издавањем и прихватањем платних инструмената заснованих на платним картицама.³³ Поменути закон дефинише појмове као што су међубанкарска накнада, трговачка накнада, кредитна и дебитна картица, картични систем и многи други.³⁴

Кључни пружалац финансијских услуга и један од главних учесника у платном промету јесте банка. **Закон о банкама**³⁵ представља значајан део правног оквира безготовинских плаћања у Републици Србији, имајући у виду наведену улогу банака. ЗБ уређује „оснивање, пословање и организацију банака, начин управљања банкама, као и контролу банака, реструктурисање и престанак рада банака”.³⁶ За област безготовинског плаћања посебно је значајан члан 4. ЗБ, којим се међу пословима које банка може обављати изричито наводе платне услуге, односно издавање и прихватање платних картица и других платних инструмената.³⁷ Овај закон прописује и да се „*нико осим банке*

³⁰ Сл. гласник РС, бр. 44/2018 (у даљем тексту: ЗМН).

³¹ НБС. 2018. Починје примена Закона о међубанкарским накнадама, https://www.nbs.rs/sr_RS/scripts/showcontent/index.html?id=13652&konverzija=no

³² *Ibid.*

³³ Чл. 1. ст. 1 ЗМН.

³⁴ Дефиниција кредитне и дебитне картице биће дата у трећем делу рада у којем су објашњени модалитети безготовинског плаћања.

³⁵ Сл. гласник РС, бр. 107/2005, 91/2010, 14/2015 и 19/2025 (у даљем тексту: ЗБ)

³⁶ Чл. 1. ЗБ.

³⁷ Чл. 4. ст. 1. тач. 4. ЗБ.

*не може бавити издавањем платних картица, осим ако је за то овлашћен законом”.*³⁸

Значајна је и надзорна улога НБС. Према члану 102. ст. 1. ЗБ, „Народна банка Србије врши контролу бонитета и законитости пословања банке, укључујући контролу примене прописа којима се уређују финансијске и платне услуге”. Тиме се обезбеђује да банке своје пословање у области платних услуга обављају у складу са законом и прописима Народне банке Србије.

Значајан правни пропис за област безготовинског плаћања свакако је и **Закон о заштити корисника финансијских услуга** из 2025. године, који, између осталог, дефинише кредитне услуге и кредитне картице, а регулише и уговор о кредитној картици.³⁹ Овај закон посебно прописује обавезу даваоца финансијских услуга да кориснику обезбеди јасне и разумљиве информације. Наиме, према овом закону, корисник има право да од даваоца услуге у сваком тренутку у писаној форми добије јасне и разумљиве информације о финансијским услугама, при чему је давалац услуге дужан да их пружи.⁴⁰

Поред наведених прописа, за област безготовинског плаћања значајан је и **Закон о заштити података о личности**,⁴¹ имајући у виду да се при плаћању картицама, у електронском банкарству и другим платним услугама обрађује велики број података о кориснику. Овај закон прописује да обрада података мора бити законита и заснована на одговарајућем правном основу,⁴² као и да лице на које се подаци односе мора бити информисано о обради својих података.⁴³ Члан 24. ЗЗПЛ додатно прописује информације које руковалац мора да пружи приликом прикупљања података, док члан 50. овог закона уређује безбедност обраде и обавезује руковоца и обрађивача да предузму одговарајуће техничке, организационе и кадровске мере ради обезбеђивања одговарајућег нивоа заштите података. Ове одредбе имају посебан значај у савременом безготовинском плаћању, где се велики број података обрађује у електронском облику.

³⁸ Чл. 5. ст. 2 ЗБ.

³⁹ Чл. 2. и 28. Закона о заштити корисника финансијских услуга, Сл. гласник РС, бр. 19/2025 (у даљем тексту: ЗЗКФУ)

⁴⁰ Чл. 19. ст. 1. и чл. 20. ст. 1. ЗЗКФУ.

⁴¹ Сл. гласник РС, бр. 87/2018 (у даљем тексту: ЗЗПЛ).

⁴² Чл. 12. ЗЗПЛ.

⁴³ Чл. 23. ЗЗПЛ.

2.2. Преглед подзаконских аката значајних за безготовинско плаћање у РС

Поред закона, област безготовинског плаћања ближе се уређује и бројним подзаконским актима које доноси Народна банка Србије. Њима се детаљније разрађују поједина питања од значаја за обављање платних услуга, као што су начин извршавања платних трансакција, коришћење платних налога, отварање и вођење платних рачуна, као и права корисника платних услуга. На тај начин подзаконски акти Народне банке Србије допуњују законски оквир и омогућавају његову конкретну примену у пракси.

Једна од значајнијих одлука НБС у области безготовинског плаћања јесте **Одлука о облику, садржини и начину коришћења образаца платних налога за извршење платних трансакција у динарима.**⁴⁴ Овом одлуком детаљније се уређују облик, садржина и начин коришћења платних налога, који представљају основ за извршење различитих платних трансакција.⁴⁵ Одлуком су предвиђени налог за уплату, налог за исплату и налог за пренос, при чему је за безготовинско плаћање посебно значајан налог за пренос, којим се новчана средства преносе са једног текућег рачуна на други.⁴⁶

Друга значајна одлука НБС јесте **Одлука о ближим условима и начину отварања, вођења и гашења текућих рачуна,** којом се детаљније уређују услови и начини отварања, вођења и гашења текућих рачуна код банака, као и питања од значаја за располагање средствима на тим рачунима.⁴⁷ Текући рачуни имају посебан значај за безготовинско плаћање, јер се преко њих обавља велики број платних трансакција. Ова одлука, између осталог, уређује документацију потребну за отварање рачуна, начин располагања средствима, као и поступак гашења рачуна. На тај начин овај подзаконски акт ближе разрађује правила која се односе на коришћење текућих рачуна и њихову улогу у систему безготовинског плаћања.

Трећа значајна одлука НБС, која је донета као и претходне две на основу Закона о платним услугама и Закона о Народној банци Србије, јесте **Одлука о платном рачуну са**

⁴⁴ Сл. гласник РС, бр. 55/2015, 78/2015, 82/2017, 65/2018, 78/2018, 22/2019, 125/2020 и 82/2024.

⁴⁵ Тач. 1. Одлуке о облику, садржини и начину коришћења образаца платних налога за извршење платних трансакција у динарима.

⁴⁶ Тач. 2. Одлуке о облику, садржини и начину коришћења образаца платних налога за извршење платних трансакција у динарима.

⁴⁷ Тач. 1. Одлуке о ближим условима и начину отварања, вођења и гашења текућих рачуна, Сл. гласник РС, бр. 55/2015 и 82/2017 и 69/2018.

основним услугама.⁴⁸ Овом одлуком ближе се уређује право потрошача на платни рачун са основним услугама, врсте услуга које тај рачун обухвата и ограничење висине накнада које банке могу да наплате у вези с тим рачуном.

Наредна значајна одлука НБС јесте **Одлука о општим правилима за извршење инстант трансфера одобрења.**⁴⁹ Ова одлука уређује функционисање система за инстант плаћања НБС (IPS систем), који обезбеђује пружаоцима платних услуга извршавање појединачних инстант трансфера одобрења (инстант плаћања) 24 часа дневно, седам дана у недељи, 365 дана у години, односно у било које доба дана током сваког дана у години, и то скоро тренутно, односно у року од свега неколико секунди.⁵⁰ Инстант плаћања се могу иницирати електронским банкарством, мобилним банкарством и подношењем платних налога на шалтерима пружалаца платних услуга.⁵¹ Многобројне предности које инстант плаћања доносе биће наведене у четвртом делу рада који обрађује модалитете безготовинског плаћања у РС.

И на крају, одлука којом се утврђују пословни, технички и други захтеви за извршавање трансфера одобрења и директних задужења у еврима у оквиру јединственог подручја за плаћање у еврима – СЕПА (енг. Single Euro Payments Area – SEPA) јесте **Одлука о посебним правилима за извршавање трансфера одобрења и директних задужења у еврима.**⁵² СЕПА систем омогућава да плаћања у еврима између земаља чланица буду једноставна, брза и сигурна. Путем СЕПА система, прекогранична плаћања функционишу на исти начин као и домаћа плаћања. СЕПА трансакције се обављају у складу са прописима за безготовинска плаћања унутар тог јединственог подручја, при чему се користе прецизно дефинисане платне шеме.

Сагледавање правног оквира Републике Србије у области безготовинског плаћања, кроз релевантне законе и подзаконске акте, односно одлуке Народне банке Србије, представља основ за даље разматрање појединачних модалитета безготовинског плаћања. У наставку рада биће размотрени поједини модалитети безготовинског плаћања који се

⁴⁸ Сл. гласник РС, бр. 89/2022.

⁴⁹ Сл. гласник РС, бр. 65/2018, 78/2018, 20/2019 и 125/2020.

⁵⁰ НБС. Систем за инстант плаћања – IPS НБС систем, https://www.nbs.rs/sr_RS/ciljevi-i-funkcije/platni-sistem/nbs-operator/ips-nbs/

⁵¹ *Ibid.*

⁵² Сл. гласник РС, бр. 68/2024 и 102/2024.

примењују у Републици Србији, као што су платне картице, електронско и мобилно банкарство, чекови, инстант плаћања, директна задужења, трансфери одобрења и електронски новац.

3. МОДАЛИТЕТИ БЕЗГОТОВИНСКОГ ПЛАЋАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

У правној и економској литератури не постоји јединствена класификација модалитета безготовинског плаћања, па се различити облици и инструменти плаћања подводе под појам безготовинских плаћања. Имајући у виду различита схватања и класификације заступљене у литератури, у овом делу рада биће размотрени поједини значајни модалитети безготовинског плаћања који се примењују у Републици Србији. Посебна пажња биће посвећена платним картицама, електронском и мобилном банкарству, чековима, инстант плаћањима, директним задужењима, трансферима одобрења и електронском новцу.

3.1. Платне картице

Платне картице представљају значајан модалитет безготовинског плаћања, чији је правни режим уређен Законом о платним услугама. Овим законом уређују се платне услуге које омогућавају пренос новчаних средстава коришћењем платне картице или сличног средства, као и услуге издавања платних инструмената и услуге прихватања платних трансакција.⁵³ Поред тога, закон уређује права и обавезе корисника и пружалаца платних услуга у вези са коришћењем платних инструмената, укључујући обавезе корисника у погледу заштите платног инструмента и персонализованих сигурносних елемената, као и обавештавања пружаоца платних услуга у случају губитка, крађе или злоупотребе платног инструмента.⁵⁴ Посебно су уређена питања одговорности за неodobрене платне трансакције и расподеле губитака између корисника и пружаоца платних услуга.⁵⁵ На тај начин, законски оквир за платне картице обухвата како њихово коришћење у извршавању безготовинских трансакција, тако и механизме заштите корисника и сигурност платног промета.

Закон о међубанкарским накнадама и посебним правилима пословања код платних трансакција на основу платних картица, о коме је било речи у трећем делу рада, дефинише платну картицу као „*платни инструмент у облику физичке или електронске картице који*

⁵³ Чл. 4. ст. 1. тач. 3. и тач. 5. ЗПУ.

⁵⁴ Чл. 47. ЗПУ.

⁵⁵ Чл. 50. и 51. ЗПУ.

се користи за иницирање платне трансакције”.⁵⁶ Овај закон дефинише и кредитну и дебитну картицу: **кредитна картица** представља платну картицу која се користи за иницирање трансакције кредитном картицом, док се **дебитна картица** користи за иницирање трансакције дебитном картицом, укључујући и припејд картицу и сваку другу платну картицу која није кредитна картица.⁵⁷ Полазећи од наведених законских одређења, платне картице се, према начину коришћења средстава, могу поделити на дебитне и кредитне. У зависности од тога ко може бити корисник, картице се даље могу поделити на оне које користе физичка лица и на оне које су везане за рачуне правних лица или предузетника (пословне картице). Дебитне картице омогућавају плаћање робе и услуга и подизање готовине на банкоматима и шалтерима банака до износа средстава којима корисник располаже на рачуну, укључујући и дозвољени минус у неким банкама. Кредитне картице омогућавају коришћење средстава којима банка издавалац кредитира корисника, односно имаоца картице на основу претходно закљученог уговора. Кредитне картице могу омогућити одложено плаћање, односно отплату потрошеног износа у више рата, у складу са условима утврђеним уговором о издавању и коришћењу кредитне картице. У случају коришћења кредитних средстава, кориснику се може обрачунавати камата, у складу са условима утврђеним уговором и важећим прописима.⁵⁸

Поред наведених начина коришћења, развој дигиталних технологија омогућио је да се платне картице могу користити и посредством различитих електронских уређаја. Тако се платне картице данас могу користити посредством мобилних телефона, паметних сатова и других уређаја, укључујући и плаћања посредством дигиталних новчаника, као што су Google Pay и Apple Pay (Станишић, 2025). Посебан значај у савременом платном промету има бесконтактно плаћање, које омогућава иницирање платне трансакције приближавањем платне картице или другог подржаног уређаја терминалу за плаћање – ПОС терминалу.⁵⁹ ПОС терминал представља уређај који се користи за прихватање платних инструмената на продајном месту, укључујући платне картице.⁶⁰ Плаћање платном картицом на продајном месту реализује се посредством ПОС терминала, тако што корисник картицу може убацити

⁵⁶ Чл. 2 ст. 1. тач. 7. ЗМН.

⁵⁷ Чл. 2. ст. 1. тач. 8. и 10. ЗМН.

⁵⁸ НБС. Твој новац: Платне картице, https://tvojnovac.nbs.rs/finansijski_proizvodi/platne_kartice

⁵⁹ *Ibid.*

⁶⁰ *Ibid.*

у терминал или прислонити уз терминал, у зависности од врсте картице и подржане технологије плаћања.⁶¹ Након читавања картице и уноса износа трансакције, покреће се поступак обраде платне трансакције.⁶²

Поред плаћања на продајним местима, платне картице омогућавају и подизање готовог новца посредством банкомата, уз употребу картице и персонализованих сигурносних елемената, односно идентификационог броја – ПИН⁶³-а.⁶⁴

Код коришћења платних картица посебан значај има безбедност, која се обезбеђује применом мера заштите платног инструмента и персонализованих сигурносних елемената. Корисник је дужан да предузме све разумне и одговарајуће мере ради заштите ових елемената, као и да без одлагања обавести пружаоца платних услуга о губитку, крађи или злоупотреби платне картице.⁶⁵ Такође, пружалац платних услуга је дужан да персонализоване сигурносне елементе учини доступним искључиво кориснику платних услуга и да спречи даље коришћење платног инструмента након пријаве његовог губитка, крађе или злоупотребе.⁶⁶ У случају неодобрених платних трансакција, законом је уређена и расподела одговорности између корисника и пружаоца платних услуга, укључујући услове под којима корисник сноси губитке настале услед злоупотребе платног инструмента.⁶⁷

Поред обавеза корисника и пружаоца платних услуга у погледу безбедности коришћења платних картица, безготовинско плаћање картицама захтева и коришћење опреме и процедура на страни трговца, односно прихватиоца. За прихватање платних инструмената трговац, поред техничког решења, мора имати и потписан оквирни уговор о прихватању платног инструмента с пружаоцем платне услуге, на пример, банком (Станишић, 2025).

⁶¹ *Ibid.*

⁶² *Ibid.*

⁶³ ПИН (енгл. *Personal Identification Number*) код је тајни четвороцифрени идентификациони број корисника картице који се користи као компонента личне сигурности. ПИН код се користи приликом плаћања картицом или приликом подизања новца са банкомата.

⁶⁴ НБС. Твој новац: Платне картице.

⁶⁵ Чл. 47. ст. 1. и 2. ЗПУ.

⁶⁶ Чл. 48. ст. 1. тач. 1. и 3. ЗПУ.

⁶⁷ Чл. 50. и 51. ЗПУ.

3.2. Електронско и мобилно банкарство

Електронско банкарство (енгл. *e-banking*) није посебно издвојено као платна услуга у Закону о платним услугама, већ закон препознаје платне трансакције на даљину које се иницирају путем интернета или другог уређаја који се може користити за комуникацију на даљину.⁶⁸ На тај начин, електронско банкарство представља канал путем којег корисници могу иницирати и извршавати различите платне трансакције, односно користити више врста платних услуга уређених овим законом. Народна банка Србије дефинише електронско банкарство као „*скуп разноврсних начина извођења финансијских трансакција употребом рачунарских мрежа и телекомуникационих медија*”.⁶⁹ НБС такође наводи да су неке од предности електронског банкарства уштеда времена, будући да се без чекања обавља већина трансакција због којих је иначе потребан одлазак у банку, као и увид у све извршене трансакције на рачунима, на једном месту, у електронској форми, у складу са роковима чувања података које прописује банка.⁷⁰ Предност електронског банкарства јесте и растерећење особља банке, будући да значајно опада притисак на шалтере (Васковић, 2007: 25). Такође, НБС објашњава како изгледа електронско банкарство, при чему су наведена два техничка решења.⁷¹ Прво решење јесте инсталирање посебног софтвера на рачунару који има приступ интернету, при чему је приступ могућ само са једног рачунара. Друго решење подразумева приступ преко сајта банке са било ког рачунара, што нуде неке од банака.

Поставља се питање: које услуге омогућава електронско банкарство? Путем електронског банкарства могу се обављати финансијске трансакције – плаћања, трансфер новца са рачуна на рачун, плаћање рачуна који је претходно дефинисан, обављање мењачких послова, могућност увида у стање, дневне промене на рачуну, евиденцију трансакција, као и праћење стања по кредиту, ако постоји (Радовановић, 2009: 390). Народна банка Србије такође наводи да је коришћење електронског банкарства безбедно и

⁶⁸ Чл. 2. ст. 1. тач. 1. ЗПУ.

⁶⁹ НБС. Твој новац: Шта је електронско банкарство и које су његове предности? https://tvojnovac.nbs.rs/finansijski_proizvodi/platne_kartice/sta_je_elektronsko_bankarstvo_i_koje_su_njegove_prednosti

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ *Ibid.*

да за све електронске трансакције остаје запис (нпр. са које адресе се приступило и на чији рачун су отишла средства).⁷²

С друге стране, **мобилно банкарство** (енгл. *m-banking*) омогућава плаћање путем мобилног телефона, таблета и других уређаја који су опремљени специјалним софтвером за мобилни приступ интернету.⁷³ Поједини аутори под мобилним банкарством подразумевају било коју трансакцију која се обавља преко бежичних телекомуникационих мрежа (Радовановић, 2009: 268). Мобилно банкарство се може посматрати и као модел електронског пословања банака и мобилних мрежних оператера који користи мобилну телекомуникациону мрежу ради пружања банкарских услуга клијентима преко њихових мобилних уређаја (Миловановић, 2016: 13). Народна банка Србије као предности мобилног банкарства истиче контролу над сопственим трансакцијама, мобилност, аутоматско и тренутно повезивање са банком и једноставну употребу.⁷⁴

Данас све већи број банака омогућава мобилно банкарство. Мобилно банкарство омогућава корисницима да провере стање на рачуну, пребаце средства, плате рачуне и лоцирају банкомате или филијале директно са својих паметних телефона или таблета.⁷⁵ Мобилно банкарство пружа висок ниво погодности, омогућавајући корисницима да обављају банкарске активности било када и било где, смањујући потребу за посетом банке (Moon, Shamsuzzaman, Mridha, Rahaman, 2022).

Предности мобилног банкарства јесу доступност услуга 24/7, могућност праћења финансијских активности у реалном времену и могућност брзог реаговања на промене на рачунима, чиме се побољшава контрола над личним финансијама. Предност представља и смањење оперативних трошкова саме банке.⁷⁶ Као недостатак могу се издвојити безбедносни проблеми, као што су крађа идентитета, неовлашћени приступ банковним рачунима и финансијски губитак за банке и институције. Највећи изазов који се односи на мобилно банкарство јесте проналажење правог баланса између безбедности и

⁷² Ibid.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Ibid.

функционалности. Сигурност мобилних апликација за плаћање зависи од великог броја фактора, укључујући безбедност самог оперативног система (Moon et al, 2022).

Статистички подаци НБС показују да је коришћење мобилног банкарства у 2025. години било заступљеније од коришћења електронског банкарства. На званичном сајту НБС наводи да је на крају 2025. године, мобилно банкарство користило 5,1 милион корисника, што је за 11,3% више у односу на претходну годину, када је број корисника износио 4,6 милиона. Истовремено, број корисника електронског банкарства достигао је 4,9 милиона, што представља повећање од 12,1% у поређењу са крајем 2024. године, када је ову услугу користило 4,4 милиона корисника.⁷⁷

3.3. Чекови

Чек је један од најпознатијих и најстаријих инструмената безготовинског плаћања. Као што је споменуто у трећем делу рада који се тиче правног оквира безготовинских начина плаћања у Републици Србији, Закон о чеку не даје посебну дефиницију чека већ прописује шта чек треба да садржи.⁷⁸ Иако у правној теорији не постоји јединствена дефиниција чека, имајући у виду правну природу, битне елементе и функције чека, може се рећи да је чек хартија од вредности којом њен издавалац (трансант) даје безусловни налог трасату (банка или друго лице) да у чеку означеном кориснику (ремитент) или доносиоцу чека, по виђењу исплати одређену своту новца (у готовом или преносом на одређени рачун) из његовог (трансантовог) покрића код трасата (Васиљевић, 2014: 503). Будући да чек представља облик безготовинског плаћања, поједини аутори сматрају да чек све више постаје сурогат новцу (Јанковец, 1999: 722). Занимљива је мисао Гиркеа (Gierke) да је ономе ко издаје меницу потребан новац, док онај ко издаје чек има новац (Васиљевић, 2014: 504).

Основна функција чека јесте да служи као средство плаћања. Такође, употребом чека поједностављује се одвијање платног промета и омогућава обављање значајних трговинских послова уз релативно мање емисије новца (Миленовић, 2011: 618). Максимални износ средстава који је могуће уписати по једном чеку – 5.000,00 динара –

⁷⁷ НБС. 2026. Телефон испред рачунара – у 2025. години мобилно банкарство коришћено више него електронско, <https://www.nbs.rs/sr/scripts/showcontent/index.html?id=21281>

⁷⁸ Чл. 1. ЗЧ.

усаглашен је на нивоу Удружења банака Србије, односно споразумом банака. Народна банка Србије не прописује максимални износ средстава који је могуће уписати по једном чеку.⁷⁹

3.4. Инстант плаћања

Народна банка Србије је оператор IPS⁸⁰ НБС система који је детаљније уређен Одлуком о општим правилима за извршавање инстант трансфера одобрења. IPS НБС систем обезбеђује пружаоцима платних услуга извршавање појединачних инстант трансфера одобрења (инстант плаћања) 24 часа дневно, седам дана у недељи, 365 дана у години (24/7/365), односно у било које доба дана током сваког дана у години, и то скоро тренутно, односно у року од свега неколико секунди.⁸¹ Одлука прописује да се инстант трансфером одобрења сматра домаћа платна трансакција у динарима. У IPS НБС систему извршавају се налози по основу инстант плаћања у појединачном износу до 300.000 динара.⁸²

IPS плаћања представљају безготовински инструмент у Републици Србији који масовно користе и грађани и привреда. IPS плаћања су посебно значајна за интернет трговину у нашој земљи зато што су побољшала перцепцију сигурности купаца на интернету. Наиме, трговци не могу да чувају податке приликом извршавања инстант плаћања, јер немају приступ тим подацима. Реализацијом плаћања путем IPS НБС система, купци не остављају никакве осетљиве информације о платном инструменту на интернету, зато што се све реализује путем апликације мобилног банкарства (Станишић, 2025: 135).

Инстант плаћања се могу иницирати електронским банкарством, мобилним банкарством и подношењем платних налога на шалтерима пружалаца платних услуга. Поред тога, IPS НБС систем омогућава реализацију инстант плаћања на продајном месту трговца, као и услугу преузимања података о рачуну, односно фактури, на захтев платиоца (Bill Presentment – BP) и услугу централне адресне шеме (Central Addressing Scheme – CAS). Путем CAS услуге пружаоцима платних услуга омогућено је да својим корисницима

⁷⁹ НБС. 2022. Питања у вези с реализацијом чекова, https://www.nbs.rs/sr_RS/scripts/showcontent/index.html?id=18186&konverzija=no

⁸⁰ Скраћено од инстант плаћања Србије.

⁸¹ НБС. Систем за инстант плаћања – IPS НБС систем.

⁸² *Ibid.*

понуде извршавање инстант плаћања коришћењем „псеудонима” примаоца плаћања, као што је број мобилног телефона. За коришћење ове услуге потребно је да оба корисника буду регистрована код својих пружалаца платних услуга, при чему се број мобилног телефона повезује са рачуном корисника. Неке од предности инстант плаћања јесу:

- могућност плаћања 24/7/365 са сваке локације и употребом различитих савремених телекомуникационих уређаја;
- расположивост новчаних средстава примаоцу плаћања у року од неколико секунди;
- нижи трошкови процесирања трансакција мале новчане вредности;
- смањење трошкова плаћања;
- нов и јефтинији платни инструмент за трговце, конкурентан картичним плаћањима.⁸³

Плаћање путем НБС IPS QR кода могуће је реализовати избором једног од два начина плаћања – „IPS покажи” или „IPS скенирај”. Народна банка Србије је за оба начина плаћања припремила упутство у којем је објашњен начин њиховог коришћења. Код метода „IPS покажи”, купац приликом плаћања активира функцију „IPS покажи” у апликацији мобилног банкарства и након аутентификације приказује IPS QR код на свом мобилном уређају. Трговац скенира приказани QR код, након чега се платна трансакција извршава у року од неколико секунди, а купац и продајно место (каса) добијају потврду о успешно извршеном плаћању. Код методе „IPS скенирај”, платилац путем апликације мобилног банкарства скенира IPS QR код који је одштампан на рачуну. Након скенирања приказују се подаци налога за плаћање, које платилац може проверити и, у дозвољеном обиму, изменити, након чега потврђује налог притиском на опцију „пошаљи налог” и тако иницира извршење платне трансакције (Станишић, 2025).⁸⁴

Статистички подаци Народне банке Србије показују све већу заступљеност инстант плаћања у платном систему Републике Србије. Током јула 2026. године у IPS НБС систему реализовано је 11.312.229 трансакција, док је просечан дневни број плаћања износио 364.911. Просечно време извршавања трансакције у јулу 2026. године износило је свега

⁸³ Ibid.

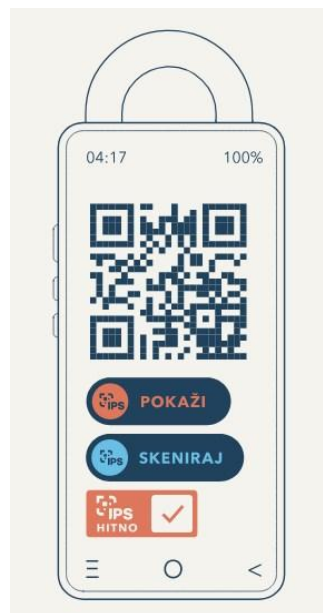
⁸⁴ Ibid.

једну секунду, што потврђује основну карактеристику инстант плаћања – брзину извршења платне трансакције.⁸⁵

Слика 1. IPS НБС систем – 24/7/365.

Извор: <https://ips.nbs.rs/>

Слика 2. IPS QR код;

„IPS покажи” и „IPS скенирај”.

Извор: <https://ips.nbs.rs/>

У оквиру инстант плаћања, потребно је поменути и СЕПА систем, односно СЕПА инстант плаћања (SEPA Instant Credit Transfer). СЕПА представља јединствено подручје за плаћање у еврима које омогућава да плаћања у еврима између земаља које су део СЕПА система буду једноставна, брза и сигурна. Суштина СЕПА система јесте да прекогранична плаћања функционишу на исти начин као и домаћа плаћања, односно да се електронска плаћања широм Европе поједноставе, убрзају и уједначе. СЕПА трансакције се реализују уз поштовање стандардизованих правила за безготовинска плаћања која се врше унутар овог јединственог подручја, и то кроз конкретне платне шеме (нпр. SEPA трансфер одобрења – SEPA Credit Transfer, SEPA директно задужење – SEPA Direct Debit, SEPA инстант плаћања – SEPA Instant Credit Transfer). Платна шема инстант трансфера одобрења – SEPA Instant Credit Transfer (SCT Inst) омогућава извршавање плаћања у еврима у готово реалном времену, односно у року од неколико секунди, и то 24 часа дневно, седам дана у

⁸⁵ НБС. 2026. Рад ИПС НБС система за јул, https://ips.nbs.rs/sr_lat/vesti/rad-ips-nbs-sistema-za-jul-2026?utm

недељи, током целе године, под условом да и банка платиоца и банка примаоца учествују у овој шеми.⁸⁶ Када је реч о имплементацији наведене шеме у платне системе Републике Србије, односно о процесу приступања пружалаца платних услуга из Републике Србије овој платној шеми, Народна банка Србије је маја 2026. године објавила податке према којима се банке у Републици Србији налазе у почетној фази имплементације.⁸⁷

3.5. Директна задужења

Директна задужења су регулисана Законом о платним услугама и Одлуком о посебним правилима за извршавање трансфера одобрења и директних задужења у еврима. Поменутом одлуком утврђују се пословни, технички и други захтеви за извршавање трансфера одобрења и директних задужења у еврима у оквиру јединственог подручја за плаћање у еврима – СЕПА (енг. Single Euro Payments Area – SEPA).⁸⁸ Закон о платним услугама дефинише директно задужење као „*платну услугу код које прималац плаћања на основу платиочеве сагласности иницира платну трансакцију за задужење платиоцевог платног рачуна*”.⁸⁹ ЗПУ такође прописује да платилац може ову сагласност дати примаоцу плаћања, свом пружаоцу платних услуга или пружаоцу платних услуга примаоца плаћања.⁹⁰ У Одлуци НБС⁹¹ наведено је да директно задужење функционише тако што платилац најпре даје сагласност за директно задужење, којом овлашћује примаоца плаћања да иницира инструкцију директног задужења, а свог пружаоца платних услуга да поступи у складу са условима из дате сагласности. На основу дате сагласности, прималац плаћања иницира инструкцију директног задужења. Приликом извршавања директног задужења, пружалац платних услуга примаоца плаћања прибавља од примаоца податке неопходне за извршење трансакције, између осталог, податке о платном рачуну платиоца, сагласности за директно задужење, износу инструкције и примаоцу плаћања. Пружалац платних услуга примаоца плаћања дужан је да обезбеди да је платилац дао сагласност за директно задужење. Након тога, подаци неопходни за извршење директног задужења преносе се

⁸⁶ НБС. 2026. Шта је СЕПА и које земље обухвата?
<https://www.nbs.rs/sr/scripts/showcontent/index.html?id=21465&konverzija=no>

⁸⁷ Детаљније на: <https://www.nbs.rs/sr/scripts/showcontent/index.html?id=21465&utm>

⁸⁸ Тач. 1. Одлуке о посебним правилима за извршавање трансфера одобрења и директних задужења у еврима.

⁸⁹ Чл. 4. ст. 3. ЗПУ.

⁹⁰ *Ibid.*

⁹¹ Тач. 2. Одлуке о посебним правилима за извршавање трансфера одобрења и директних задужења у еврима.

пружаоцу платних услуга платиоца.⁹² У тачки 6. Одлуке наводе се и различите врсте директног задужења, као што су виšekратна, једнократна, прва или последња инструкција директног задужења, као и опозив инструкције.

Потребно је споменути и СЕПА директно задужење (енгл. SEPA Direct Debit), које представља једну од платних шема за извршавање трансакција уз поштовање стандардизованих правила за безготовинска плаћања која се врше у оквиру овог јединственог подручја.⁹³

3.6. Трансфери одобрења

Трансфери одобрења представљају један од модалитета безготовинског плаћања, а као платна услуга уређени су Закона о платним услугама. Трансфери одобрења су такође регулисани Одлуком о посебним правилима за извршавање трансфера одобрења и директних задужења у еврима. Према чл. 4. ст. 2. ЗПУ трансфер одобрења је *„платна услуга код које платилац код свог пружаоца платних услуга иницира извршење једне или више платних трансакција на терет свог платног рачуна, укључујући и издавање трајног налога, након чега се платни рачун примаоца плаћања одобрава за износ платне трансакције”*.⁹⁴ Дакле, трансфер одобрења јесте платна услуга коју иницира платилац тако што даје налог својој банци за пребацивање новчаних средстава са свог рачуна на рачун примаоца плаћања. Трансфер одобрења покреће платилац, за разлику од директног задужења код којег трансакцију иницира прималац на основу дате сагласности.

Инстант трансфер одобрења јесте посебна врста трансфера одобрења код којег се средства пребацују у року од неколико секунди (24/7/365), што у Србији омогућава IPS НБС систем.⁹⁵

У оквиру трансфера одобрења, потребно је поменути и СЕПА систем – СЕПА трансфер одобрења (енгл. SEPA Credit Transfer). Народна банка Србије и осамнаест од деветнаест банака које послују у Републици Србији приступиле су шеми СЕПА трансфер

⁹² Тач. 6. Одлуке о посебним правилима за извршавање трансфера одобрења и директних задужења у еврима.

⁹³ НБС. 2026. Шта је СЕПА и које земље обухвата?

⁹⁴ Чл. 4. ст. 2. ЗПУ.

⁹⁵ НБС. Систем за инстант плаћања – IPS НБС систем.

одобрења и започеле њену примену.⁹⁶ Предност СЕПА система јесте у брзини, транспарентности и усклађености са стандардима које се већ примењују у европским земљама приликом извршавања прекограничних плаћања.⁹⁷

3.7. Електронски новац

Према одредбама важећег домаћег законодавства, односно Закона о платним услугама, **електронски новац** представља *„електронски, укључујући и магнетно, похрањену новчану вредност која чини новчано потраживање према издаваоцу тог новца, а издата је након пријема новчаних средстава ради извршавања платних трансакција и прихвата је физичко и/или правно лице које није издавалац тог новца”*.⁹⁸

У Републици Србији, услови и начин издавања, коришћења и откупа електронског новца, као и субјекти који се баве овом делатношћу, регулисани су одредбама Закона о платним услугама. Према члану 106. ст. 1. овог закона, електронски новац не издају искључиво пословне банке, већ га у складу са прописима могу издавати банке, институције електронског новца, јавни поштански оператор, Народна банка Србије, као и Управа за трезор или други орган јавне власти у Републици Србији.

Уплата новчаних средстава врши се помоћу платне картице, преносом с рачуна или непосредном уплатом.⁹⁹ Закон изричито прописује да је издавалац електронског новца дужан да без одлагања, одмах по пријему новчаних средстава од корисника изда електронски новац у истоветној висини.¹⁰⁰ Куповина електронског новца не представља вид штедње и институције електронског новца немају дозволу за прикупљање депозита, тако да се на уплаћене новчане износе на име куповине електронског новца не обрачунава камата.¹⁰¹

Куповина електронским новцем врши се преко одговарајуће интернет странице (веб-сајт или мобилни сајт трговца) која врши продају својих производа и услуга овим путем. Наредни корак јесте бирање електронског новца као опције плаћања, као и

⁹⁶ НБС. 2026. Шта је СЕПА и које земље обухвата?

⁹⁷ *Ibid.*

⁹⁸ Чл. 2. ст. 1. тач. 13. ЗПУ.

⁹⁹ НБС. Електронски новац, <https://www.nbs.rs/sr/novac-i-placanja/e-novac-detalnije/>

¹⁰⁰ Чл. 109. ЗПУ.

¹⁰¹ Чл. 110. ЗПУ.

уношење података за потврду (коју издаје институција електронског новца одмах након закључења уговора), након чега се куповина реализује.¹⁰²

Ради максималне сигурности корисника, Закон о платним услугама у члану 133. налаже обавезу заштите ових средстава, док у члану 112. ст. 1. ЗПУ регулише *откуп електронског новца* прописујући да су издаваоци електронског новца дужни да на захтев корисника који поседује електронски новац, без одлагања изврше исплату или пренос новчаних средстава у висини вредности електронског новца који корисник поседује.

У овом поглављу обрађени су кључни модалитети безготовинског плаћања у Републици Србији, као што су платне картице, електронско и мобилно банкарство, чекови, инстант плаћања, директна задужења, трансфери одобрења и електронски новац. Њихов правни оквир анализиран је у другом поглављу, кроз законе и подзаконске акте, односно одлуке Народне банке Србије. У наставку рада биће сагледана практична примена појединих модалитета, с посебним освртом на платне картице, електронски новац и чекове.

¹⁰² НБС. Електронски новац.

4. ПРАКТИЧНА ПРИМЕНА БЕЗГОТОВИНСКИХ МОДАЛИТЕТА ПЛАЋАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Четврто поглавље рада посвећено је емпиријској анализи и сагледавању практичне примене појединих модалитета безготовинског плаћања у Србији. Уводни део поглавља посвећен је методологији истраживања, а затим се анализирају статистички подаци о употреби платних картица, електронског новца и чекова. Посебна пажња усмерена је на детаљну студију случаја посвећену чековима, која кроз статистичке показатеље, резултате интервјуа са представником банке и сумирани приказ резултата истраживања пружа свеобухватан увид у тренутне тенденције, предности и изазове у пракси. Представник банке – директор експозитуре, као и сама банка, остају анонимни на њихов захтев.

4.1. Методологија истраживања

За потребе овог рада, у оквиру анализе практичне примене безготовинских платних инструмената, коришћена је комбинација квантитативних и квалитативних метода истраживања. Пре свега, коришћени су званични **статистички подаци** са сајта Народне банке Србије, који обухватају податке о кретању платних картица, електронског новца и чекова. При томе су, са посебном пажњом, обрађени подаци који се односе на чекове и трендове њиховог коришћења у домаћем платном промету. Као почетна година за анализу чекова и платних картица узета је 2016. година, будући да НБС објављује статистичке податке на основу тромесечних извештаја пружалаца платних услуга почев од првог тромесечја 2016. године. Подаци НБС указују на континуирано праћење промена у области примене безготовинских начина плаћања, што омогућава сагледавање трендова њихове употребе у посматраном периоду.

У циљу дубљег сагледавања практичних аспеката примене чекова, примењена је и метода **студије случаја**, којом су анализирани интерни подаци банке за последње три године. Подаци прикупљени од банке односе се на број клијената (физичких лица) и број физичких лица која имају право на чекове (Табела 6), број издатих и реализованих чекова (Табела 7), као и на број реализованих чекова по кварталима за 2025. годину (Табела 8).

У оквиру студије случаја, 18. маја 2026. године спроведен је **полуструктурирани интервју са директором експозитуре банке** који је садржао 21 питање¹⁰³ и трајао 30 минута у просторијама експозитуре банке, чији су подаци предмет анализе. Питања полуструктурираног интервјуа подељена су у неколико целина: А) Значај чекова у банкарском систему Републике Србије; Б) Навике грађана у коришћењу чекова; В) Пословна политика банке; Г) Дигитализација и алтернативни начини плаћања; Д) Ризици и изазови; Ђ) Будућност чекова у Републици Србији.

Интервјуисано лице је директор једне од експозитура банке у Србији, старости 45 година, који поседује више од 15 година радног искуства у банкарском сектору, док је интервјуер био аутор мастер рада (истраживач) који је спровео интервју ради прикупљања релевантних података за потребе рада. Избор овог саговорника направљен је с обзиром на његово дугогодишње искуство у праћењу трендова и примени платних услуга у пракси, што је омогућило стицање релевантних и поузданих увида у свакодневну примену модалитета безготовинског плаћања. Саговорник је пре почетка интервјуа дао усмену сагласност за учешће у истраживању и коришћење прикупљених података у академске сврхе.

4.2. Приказ података о употреби платних картица и е-новца

Табела 1. Број издатих платних картица у Републици Србији у периоду од 2016. до 2025. године

Година	Број издатих платних картица	Проценат раста/пада издатих платних картица у односу на претходну годину
2016. година	6.965.354	/
2017. година	7.342.677	+ 5,4%
2018. година	7.778.958	+ 5,9%
2019. година	8.601.305	+ 10,6%
2020. година	9.533.013	+ 10,8%

¹⁰³ Питања су креирана за потребе истраживања и саставни су део додатка мастер рада.

2021. година	10.170.276	+ 6,7%
2022. година	10.759.656	+ 5,8%
2023. година	11.525.498	+ 7,1%
2024. година	12.200.136	+ 5,9%
2025. година	13.295.090	+ 9%

Извор: Статистика Народне банке Србије. Табелу креирао аутор.

Анализа кретања броја издатих платних картица у Републици Србији у периоду од 2016. до 2025. године (Табела 1) указује на континуирани раст броја издатих платних картица. Укупан број издатих платних картица бележи стабилан узлазни тренд током посматраног десетогодишњег периода, са почетних око седам милиона у 2016. години на око 13,3 милиона на крају 2025. године, што представља готово двоструко повећање броја издатих платних картица у платном систему Републике Србије.

Статистички подаци показују периоде убрзаног раста. Највиши годишњи процентуални скокови регистровани су 2019. (+10,6%) и 2020. године (+10,8%). Поједини аутори као могући разлог наводе социјално дистанцирање и бригу о хигијени услед пандемије COVID-19, када су многи потрошачи почели да користе бесконтактне методе плаћања (Rinaldi, 2025). Након периода експанзије у издавању платних картица, стопа раста се стабилизovala у периоду од 2021. до 2024. године, да би у 2025. години поново забележила раст од 9%, достижући вредност од преко 13,2 милиона издатих платних картица.

Табела 2. Платне трансакције куповине робе и услуга преко интернета исказане у динарима

Година	Средство плаћања	Број реализоваих трансакција	Вредност реализованих трансакција
2021. година	Употреба картице	22.641.291	55.454.047.993
	Употреба е-новца	214.868	358.721.310

2022. година	Употреба картице	30.319.549	81.112.211.678
	Употреба е-новца	132.082	244.069.102
2023. година	Употреба картице	40.423.097	114.293.564.172
	Употреба е-новца	33.074	78.336.730
2024. година	Употреба картице	56.446.013	162.235.422.327
	Употреба е-новца	22.535	77.678.384
2025. година	Употреба картице	78.551.627	237.342.198.147
	Употреба е-новца	20.867	83.034.129

Извор: Статистика Народне банке Србије. Табелу креирао аутор.

Анализа података (Табела 2) указује на изражен контраст у трендовима коришћења платних картица и електронског новца у интернет куповини. Наиме, број реализованих трансакција употребом платних картица бележи континуирани узлазни тренд из године у годину, што представља повећање од преко 240% (са 22.641.291 трансакција у 2021. години, овај број је порастао на 78.551.627 трансакција у 2025. години). С друге стране, број трансакција употребом е-новца показује изразито променљив тренд, са приметним осцилацијама и падом у односу на почетак посматраног периода (са 214.868 у 2021. години и 132.082 у 2022. години, преко оштрог пада на 33.074 у 2023. и 22.535 у 2024. години, до 20.867 у 2025. години).

Слична динамика запажа се и код вредности реализованих трансакција. Вредност трансакција обављених картицама бележи континуирани узлазни тренд, што представља више него четвороструко повећање посматраног износа (са 55.454.047.993 РСД у 2021. години повећала се на 237.342.198.147 РСД у 2025. години). Насупрот томе, вредност трансакција код е-новца бележи приметне осцилације и пад у односу на почетак посматраног периода (са 358.721.310 РСД у 2021. години пала је на 83.034.129 РСД у 2025. години).

4.3. Приказ података о употреби чекова

Табела 3. Број реализованих чекова и годишње стопе промене у периоду од 2016. до 2025. године¹⁰⁴

Година	Број реализованих чекова у години	Проценат раста/пада реализованих чекова у односу на претходну годину
2016. година	8.097.708	/
2017. година	7.733.866	- 4,5%
2018. година	7.913.291	+ 2,3%
2019. година	7.581.937	- 4,2%
2020. година	6.444.057	- 15%
2021. година	6.253.668	- 3%
2022. година	6.217.277	- 0,6%
2023. година	6.814.248	- 9,6%
2024. година	7.279.359	- 6,8%
2025. година	6.525.720	- 10,4%

Извор: Статистика Народне банке Србије. Табелу креирао аутор.

Табела 3 показује број реализованих чекова у периоду од 2016. до 2025. године, као и проценат раста, односно пада реализованих чекова у односу на претходну годину. Подаци из Табеле 3 указују на дугорочни тренд осцилација у употреби чекова у банкарском систему Србије.

Анализирајући кретања у посматраном периоду, најинтензивнији пад у употреби чекова забележен је у 2020. години, када је број реализованих чекова смањен за чак 15% у

¹⁰⁴ У овој табели су исказани само реализовани чекови пружаоца платних услуга који је издавалац чека, без обзира да ли су ти чекови реализовани интерно или кроз међубанкарски клиринг чекова. Не исказују се чекови који су издати, али нису поднети на исплату. Исто важи и за табеле 4 и 5.

односу на претходну годину. Након вишегодишњих осцилација и променљивог тренда, значајан пад поново се јавља у 2025. години (пад од 10,4%).

Подаци приказани у Табели 3 јасно показују значајан пад у коришћењу чекова, нарочито у 2020. години када је забележен пад од чак 15%. Као један од могућих разлога за највећи пад у 2020. години можемо навести социјално дистанцирање услед епидемије вируса COVID-19.

Табела 4. Број реализованих чекова и годишње стопе промене у периоду од 2023. до 2025. године

Година	2023. година	2024. година	2025. година
Број реализованих чекова у години	6.814.248	7.279.359	6.525.720
Проценат раста/пада реализованих чекова у односу на претходну годину	+ 9,6%	+ 6,8%	- 10,4%

Извор: Статистика Народне банке Србије. Табелу креирао аутор.

Табела 4 показује број реализованих чекова у периоду од 2023. до 2025. године, односно у последње три године, као и проценат раста, односно пада реализованих чекова у односу на претходну годину.

Подаци из Табеле 4 указују на тренд раста броја реализованих чекова у 2023. и 2024. години, након претходног периода који је бележио пад употребе чекова. У 2023. години реализовано је око 6,8 милиона чекова (6.814.248), што представља раст од 9,6% у односу на 2022. годину. Раст употребе чекова настављен је и током 2024. године, и то за 6,8% у односу на 2023. годину, односно подаци показују да је број реализованих чекова у 2024. години износио око 7,3 милиона (7.279.359).

До промене долази 2025. године, будући да је број реализованих чекова опао на 6,5 милиона (6.525.720), што показује значајан пад од 10,4% у односу на 2024. годину. Анализа података показује да после двогодишњег раста броја реализованих чекова који се испољио током 2023. и 2024. године, долази до пада употребе чекова у 2025. години.

Док статистички подаци НБС показују пад броја реализованих чекова у 2025. години у поређењу са 2024. годином, Завод за израду новчаница и кованог новца – Топчидер (ЗИН) забележио је пораст испоручених количина чекова у 2025. години у односу на 2024. годину (подаци са сајта НБС). ЗИН је специјализовани део Народне банке Србије који се бави производњом новчаница и кованог новца и осталих производа за потребе НБС, међу којима су и чекови. Подаци из Табеле 4 показују да је број реализованих чекова у 2025. години око 6,5 милиона, док је у 2024. години тај број износио око 7,3 милиона чекова, што даље значи да, иако је забележен пораст испоручених количина чекова у 2025. години у односу на 2024. годину, број реализованих чекова је опао.

Табела 5. Број реализованих чекова и годишње стопе промене по кварталима у периоду од 2023. до 2025. године

Квартал	2023. година	2024. година	2025. година
I	1.633.304	1.746.033	1.467.270
II	1.633.234	1.783.752	1.658.926
III	1.715.591	1.839.291	1.689.807
IV	1.832.119	1.910.283	1.709.717
Укупан број реализованих чекова	6.814.248	7.279.359	6.525.720

Извор: Статистика Народне банке Србије. Табелу креирао аутор.

Табела 5 показује број реализованих чекова током 2023, 2024. и 2025. године, уз посебно издвајање сваког квартала у датим годинама.

Почетак 2023. године показује стабилан почетак године без значајних одступања (1.633.304 и 1.633.234). До повећања долази у III кварталу, на 1.715.591 реализованих чекова, док IV квартал бележи највећу вредност у години – 1.832.119 реализованих чекова. Слична ситуација се понавља у 2024. години. Број реализованих чекова у I кварталу износи 1.746.033, након чега се у II кварталу може приметити постепени раст на 1.783.752 реализована чека. Као и у претходној години, подаци показују да је највише реализованих

чекова у III и IV кварталу (1.839.291 и 1.910.283). Дакле, IV квартал и у 2024. години бележи највећи број реализованих чекова. Укупан број реализованих чекова је највећи у 2024. години и износи нешто мање од 7,3 милиона. Година 2025. показује пад укупног броја реализованих чекова у односу на претходне године, док тренд кретања по кварталима остаје скоро исти. У I кварталу је забележена вредност од 1.467.270 чекова, након чега долази до повећања на 1.658.926 реализованих чекова у II кварталу. Повећање се наставља и у III кварталу (1.689.807), док у IV достиже своју највећу вредност (1.709.717).

Анализом података приказаних у Табели 5 може се приметити повећано коришћење чекова у III и IV кварталу сваке посматране године, што указује на интензивнију финансијску активност и већу потрошњу током другог дела године.

4.4. Употреба чекова: студија случаја

4.4.1. Статистички подаци о употреби чекова

Табела 6. Број клијената и потенцијалних корисника чекова са годишњим стопама промене у периоду од 2023. до 2025. године

Година	2023. година	2024. година	2025. година
Број клијената – физичких лица	458.000	497.000	520.000
Број физичких лица која имају право на коришћење чекова	187.000	195.000	215.000
Проценат повећања/смањења потенцијалних корисника чекова у односу на претходну годину	+ 8,7%	+ 4,3%	+ 10,3%

Извор: Подаци прибављени од банке која је предмет студије случаја. Табелу креирао аутор.

Табела 6 показује број клијената анализираних банке – физичких лица, број физичких лица која имају право на коришћење чекова (имају активан рачун и стална примања) у последње три године, као и проценат повећања, односно смањења броја потенцијалних корисника чекова у односу на претходну годину.

Подаци из Табеле 6 указују на постепени раст броја клијената банке – физичких лица током посматраног периода, почев од 2023. године када тај број износи 458.000, преко 2024. године када тај број износи 497.000, све до 2025. године када се примећује највећи број клијената банке (520.000) у посматраном трогодишњем периоду.

Број физичких лица која имају право на коришћење чекова континуирано је растао током посматраног трогодишњег периода. У 2023. години број потенцијалних корисника чекова је износио 187.000, што представља повећање од 8,7% у односу на 2022. годину, када је овај број износио 172.000.¹⁰⁵ Раст бележи и 2024. година (195.000 потенцијалних корисника чекова) и то за 4,3% у односу на претходну годину. Највећу стопу раста бележи 2025. година и то од 10,3%, односно 215.000 физичких лица која имају право на коришћење овог безготовинског начина плаћања. Посматрано у целини, број физичких лица са правом коришћења чекова повећан је са 187.000 у 2023. години на 215.000 у 2025. години, што представља укупан раст од приближно 15%.

Анализа података за период од 2023. до 2025. године показује да право на коришћење чекова има око 40% укупног броја клијената банке. То указује да значајан део клијената испуњава прописане услове за коришћење овог инструмента плаћања.

Табела 7. Број издатих и реализованих чекова, са годишњим стопама промене у периоду од 2023. до 2025. године

Година	2023. година	2024. година	2025. година
Број издатих чекова	533.000	570.840	553.800
Проценат раста/пада издатих чекова у односу на претходну годину	+ 24,7%	+ 7,1%	- 3%
Број реализованих чекова	467.500	499.290	483.700
Проценат раста/пада реализованих чекова	+ 18,2%	+ 6,8%	- 3,1%

¹⁰⁵Подаци за 2022. годину су узети у обзир приликом анализе промена у коришћењу чекова као средства безготовинског плаћања, али нису део Табеле 6 и Табеле 7.

у односу на претходну годину			
------------------------------	--	--	--

Извор: Подаци прибављени од банке која је предмет студије случаја. Табелу креирао аутор.

Табела 7 показује број издатих чекова по годинама, проценат раста, односно пада издатих чекова у односу на претходну годину, број реализованих чекова, као и проценат раста, односно пада реализованих чекова у односу на претходну годину.

Подаци из Табеле 7 указују на раст броја издатих чекова током 2023. и 2024. године. У 2023. години је издато 533.000 чекова, што представља значајно повећање од 24,7% у односу на 2022. годину, када је издато 427.300 чекова. Током 2024. године број издатих чекова је порастао на 570.840, што представља раст од 7,1% у односу на претходну годину. Повећање броја издатих чекова током 2023. и 2024. године са собом повлачи и раст броја реализованих чекова. Број реализованих чекова је са 395.600 у 2022. години порастао на 467.500 у 2023. години, чиме је остварен раст од 18,2%. Повећање броја реализованих чекова је приметно и током 2024. године када њихов број износи 499.290 чекова, што представља повећање од 6,8%.

2025. година бележи благи пад од 3% у броју издатих чекова у односу на 2024. годину (553.800 чекова). Пад броја издатих чекова са собом повлачи и пад броја реализованих чекова у 2025. години, при чему број реализованих чекова износи 483.700, односно пад од 3,1% у односу на претходну годину.

Табела 8. Број реализованих чекова по кварталима у 2025. години

Квартал	2025. година
I	99.662
II	115.151
III	127.697
IV	141.190
Укупан број реализованих чекова	483.700

Извор: Подаци прибављени од банке која је предмет студије случаја. Табелу креирао аутор.

Табела 8 показује број реализованих чекова по кварталима у 2025. години, као и укупан број реализованих чекова у поменутој години.

Од укупног броја реализованих чекова у 2025. години, у I кварталу је реализовано 20,6%, односно 99.662 чека. У II кварталу је реализовано 23,8% од укупног броја реализованих чекова у датој години, односно 115.151 чек. У III кварталу забележен је даљи раст броја реализованих чекова, те је реализовано 127.697 чекова, што представља 26,4% укупног броја реализованих чекова у 2025. години. Највећи број реализованих чекова остварен је у IV кварталу, када је реализовано 141.190 чекова, односно 29,2% од укупног годишњег броја.

Анализом података приказаних у Табели 8, можемо приметити континуирани раст броја реализованих чекова током године. Број реализованих чекова повећан је са 99.662 у I кварталу на 141.190 у IV кварталу, што представља повећање од 41,7%, односно 41.528 чекова. Овакво кретање показује да је готово трећина укупног годишњег броја реализована у последњем кварталу.

4.4.2. Интервју

У овом одељку приказују се резултати спроведеног интервјуа са директором изабране експозитуре банке, према тематским целинама у којима су питања била структурирана.

А) Значај чекова у банкарском систему Републике Србије

1. Како бисте описали улогу чекова у платном промету Републике Србије у периоду од 2016. до 2025. године?

И¹⁰⁶: Током посматраног периода, чекови су имали значајну улогу у платном промету Републике Србије. Њихова употреба била је од значаја за банкарски сектор, будући да су банке остваривале приходе од услуга међубанкарског клиринга чекова. Поред тога, чекови су представљали важан инструмент безготовинског плаћања за становништво,

¹⁰⁶ И - ознака за интервјуисано лице.

пре свега захваљујући могућности одложеног плаћања, која је корисницима пружала већу флексибилност у управљању личним финансијама.

2. Колико су чекови данас значајни за пословање Ваше банке?

И: У савременим условима пословања, приходи од услуга повезаних са чековима не представљају значајну ставку у укупној структури прихода банке, као ни у банкарском сектору у целини. Међутим, чекови и даље задржавају одређени ниво примене, пре свега код клијената који традиционално користе овај инструмент плаћања у редовним трансакцијама.

Клијенти чекове најчешће користе за куповину огрева, зимнице, беле технике, као и за плаћање туристичких аранжмана и других већих трошкова. За поједине категорије становништва чекови и даље представљају важан начин плаћања, пре свега због дугогодишњих навика и могућности одложеног плаћања које овај инструмент омогућава. Иако је њихова употреба у опадању услед развоја платних картица и електронских начина плаћања, чекови и даље задржавају одређени значај у пословању банака због потреба дела клијената.

3. Како се њихов значај мењао током посматраног периода?

И: Значај чекова се током посматраног периода постепено смањивао, пре свега услед масовне употребе платних картица и развоја електронских начина плаћања. Међутим, у последње три године уочава се задржавање на приближно истом нивоу, што указује на то да чекови и даље задржавају своје место код одређеног броја клијената.

Пракса показује да се код појединих клијената поново јавља навика коришћења чекова за плаћање регистрације возила, туристичких аранжмана, беле технике и других већих издатака. Чекови су и даље прихваћени као једноставан и приступачан инструмент одложеног плаћања, због чега имају значај за одређене категорије становништва.

Њихов будући значај могао би додатно да се смањи уколико би се развили алтернативни облици краткорочног финансирања, попут микрокредита за становништво, који би омогућили финансирање мањих трошкова као што су замена гума или плаћање

школарине. Ипак, док такве алтернативе не постану широко доступне, чекови ће вероватно задржати одређену улогу у платном промету.

4. Када сте приметили највеће промене?

И: Највеће промене у употреби чекова примећене су у периоду од 2019. до 2021. године. Напредак дигитализације банкарских услуга, развој електронских начина плаћања и већа информисаност и едукација становништва довели су до смањене употребе чекова. У том периоду је опала реализација чекова, док данас постоји стабилан тренд коришћења овог средства плаћања.

Током наведеног периода забележен је пад броја реализованих чекова, јер су клијенти све више користили платне картице. Међутим, након тог периода дошло је до стабилизације, тако да данас постоји релативно стабилан тренд коришћења чекова. Иако њихов значај није на нивоу претходних деценија, чекови и даље задржавају своју улогу код дела клијената који их препознају као погодан начин одложеног плаћања.

Б) Навике грађана у коришћењу чекова

5. Како су се навике грађана у коришћењу чекова мењале од 2016. до 2025. године?

И: Старија популација је навикла на коришћење чекова као средства плаћања, најчешће уз могућност одложеног плаћања. Овакве навике делом су условљене и забринутостју због могућих злоупотреба платних картица. Такође, одређени број клијената избегава плаћање картицама и подизање готовине на банкоматима из безбедносних разлога, услед страха од задржавања картице или проблема приликом исплате новца на банкомату. С друге стране, поједини клијенти избегавају коришћење платних картица и због жеље да очувају већу приватност приликом обављања финансијских трансакција, док чекови за њих представљају сигурнији начин плаћања.

6. Да ли наведено указује на то да чекове данас најчешће користи старија популација?

И: Да, старија популација данас чини највећи део корисника чекова. Разлог за то су дугогодишње навике, поверење у овај начин плаћања и могућност одложеног плаћања. Млађе генерације се у већој мери опредељују за платне картице и дигиталне облике

плаћања, док старији клијенти и даље преферирају чекове као познат и сигуран инструмент плаћања.

7. Да ли, у том контексту, постоје значајне разлике у коришћењу чекова у зависности од старосне структуре клијената?

И: Да, постоје значајне разлике у коришћењу чекова у зависности од старости клијената. Код млађе популације није приметна значајнија употреба чекова као средства плаћања, што је последица њихове веће усмерености ка платним картицама и дигиталним каналима плаћања. С друге стране, старија популација и даље чешће користи чекове, пре свега због дугогодишњих навика и поверења у овај инструмент плаћања. Искуство показује да, иако банке младима нуде рачуне без трошкова одржавања, чекови остају карактеристични за старију популацију.

8. Поред плаћања летовања, огрева и регистрације возила, у којим још ситуацијама грађани користе чекове као средство плаћања?

И: Поред наведених примера, грађани чекове користе и за куповину беле технике, намештаја, кућних апарата, као и за веће сезонске трошкове и разне услуге у трговини на мало. Чекови се углавном користе у ситуацијама када је потребно одложено плаћање већих износа.

В) Пословна политика банке

9. Како је банка прилагођавала своју политику према чековима током посматраног периода?

И: Банка је током посматраног периода задржала стабилне критеријуме за издавање чекова. Основни услови за њихово одобравање су да клијент има редовна примања и активан рачун у банци. Поред тога, клијентима се, у складу са интерним правилима, може одобрити и дозвољени минус, који омогућава већи степен расположивих средстава за коришћење чекова.

10. Који су кључни фактори утицали на одлуке банке у вези са издавањем и ограничењем коришћења чекова у посматраном периоду?

И: На одлуке банке у вези са издавањем и ограничењем коришћења чекова највећи утицај имали су кредитна способност клијената, ниво редовних примања и процена ризика наплате. Банка је настојала да обезбеди стабилност у пословању, па су услови за издавање чекова били везани за финансијску дисциплину и активност клијената.

Г) Дигитализација и алтернативни начини плаћања

11. Како су развој електронског и мобилног банкарства утицали на употребу чекова?

И: Развој електронског и мобилног банкарства значајно је утицао на смањење употребе чекова, јер су клијентима постали доступни бржи и практичнији начини плаћања. Ипак, клијенти су углавном спремни да прихвате нове технологије и предности које нуде. С друге стране, банке су понудиле и алтернативе попут кредитних картица са могућношћу плаћања на рате, што је додатно променило навике корисника.

Међутим, услед повећаног задуживања путем картица и ограничених могућности даљег кредитирања, део клијената се поново враћа традиционалним инструментима плаћања, пре свега чековима. Тако се у пракси јавља хибридни модел коришћења, у ком се комбинују кредитне картице са одложеним плаћањем и чекови, у зависности од финансијских потреба и могућности клијената.

12. Које средство данас најчешће представља алтернативу чековима?

И: У савременим условима, најзначајнију алтернативу чековима представљају платне картице, које су у великој мери замениле употребу чекова у платном промету. Поред тога, све већу улогу имају мобилно и електронско банкарство, због могућности брзе и једноставне трансакције без употребе папирних инструмената плаћања. Ови савремени начини плаћања постепено преузимају примат у односу на чекове због своје практичности и шире прихваћености.

13. Које предности и недостатке видите у односу на чекове?

И: Предност коришћења платних картица у односу на чекове огледа се у бржем и једноставнијем начину плаћања, уз могућност коришћења одобреног лимита, често без додатних трошкова у одређеном периоду. С друге стране, као недостатак се може

издвојити чињеница да лакша доступност задуживања путем картица може довести до неконтролисане потрошње и стварања навике прекомерног трошења, што може негативно утицати на финансијску дисциплину клијената.

Д) Ризици и изазови

14. Који су највећи изазови повезани са коришћењем чекова?

И: Највећи изазов у вези са коришћењем чекова јесте враћање њихове основне улоге као средства безготовинског плаћања. У пракси се чекови све више користе као инструмент одложеног плаћања, што је утицало на њихову првобитну намену и перцепцију у платном промету. Због тога се као кључни изазов издваја очување њихове функције у оквиру савремених платних система, уз прилагођавање навика клијената актуелним трендовима у банкарству.

15. Који су најчешћи проблеми са којима се сусрећете?

И: Не постоје већи проблеми у вези са коришћењем чекова. Повремено може доћи до ситуације да клијент уђе у недозвољени минус, односно да не обезбеди довољно средстава на рачуну у тренутку наплате чекова. У том случају банкарски систем региструје недозвољени минус, а уколико се таква ситуација понавља или траје дуже време, клијент може изгубити право на даље издавање чекова.

16. Како ти проблеми решавају?

И: Такве ситуације се решавају благовременим обавештавањем клијената. Банка клијенте информише путем СМС порука или преко мобилне апликације о стању на рачуну и доспећу обавеза по основу чекова, како би на време обезбедили потребна средства.

Ђ) Будућност чекова у РС

17. Како видите будућност чекова у Србији?

И: У наредне три године вероватно неће доћи до значајних промена у коришћењу чекова у Србији. Очекује се да ће њихова употреба остати на приближно истом нивоу као

и у претходне три године, односно да ће се задржати постојећа равнотежа између традиционалних начина плаћања и савремених електронских платних система.

18. Да ли сматрате да ће се такав стабилан ниво употребе чекова задржати и на дужи рок?

И: Да, сматрам да ће се употреба чекова задржати на приближно садашњем нивоу и у дужем временском периоду. Иако се електронска плаћања све више развијају, чекови ће и даље имати своју улогу, посебно међу грађанима који их користе за одложено плаћање и лакше планирање трошкова. Због тога не очекујем значајне промене у њиховој употреби у наредним годинама.

19. Шта ће највише утицати на њихов будући статус?

И: На будући статус чекова највише ће утицати стасавање млађе популације, која још увек не користи чекове већ се ослања на услуге електронског банкарства и савремене начине плаћања. Како се буде повећавао број корисника дигиталних финансијских услуга, могуће је постепено смањење значаја чекова у платном промету.

20. Да ли очекујете још неке промене у наредних пет година?

И: Не очекујем веће осцилације у њиховој употреби. Чекови ће и даље имати своје место међу корисницима који су навикли на овај начин плаћања.

21. (завршно питање) Да ли постоји нешто у вези са употребом чекова у Србији од 2016. до 2025. године што сматрате важним, а да током интервјуа није споменуто?

И: Могу поменути да је током посматраног периода било приметно да су поједине залагаонице прихватале и уновчавале чекове грађана уз провизију, иако таква пракса није усклађена са законским прописима, те је НБС указивала да то представља неовлашћено кредитирање. Ова појава показује да чекови и даље имају значајну улогу у свакодневном финансијском животу грађана, чак и у условима све веће употребе електронских начина плаћања.

4.4.3. Резултати емпиријског истраживања – сумирани приказ

Резултати истраживања показују да број издатих платних картица у Републици Србији (Табела 1) бележи континуирани раст у посматраном десетогодишњем периоду. Број картица је са почетних 7 милиона у 2016. години порастао на 13,3 милиона на крају 2025. године, што представља готово двоструко повећање укупног броја издатих платних картица. Такође, анализа динамике раста указује на то да су највеће стопе годишњег повећања забележене 2019. и 2020. године, износећи 10,6%, односно 10,8%.

С друге стране, постоји изражен контраст у трендовима коришћења платних картица и електронског новца у интернет куповини (Табела 2). Број реализованих трансакција употребом платних картица бележи континуирани раст из године у годину, што представља повећање од преко 240% у односу на почетак посматраног периода. Насупрот томе, број трансакција употребом е-новца показује изразито променљив тренд. Слична динамика уочава се и код вредности трансакција – код платних картица вредност расте из године у годину, док код е-новца постоје значајне осцилације.

Што се тиче употребе чекова као инструмента безготовинског плаћања (Табела 3), резултати истраживања указују на дугорочне осцилације у употреби чекова у банкарском систему Србије у посматраном десетогодишњем периоду. Најзначајнији пад је забележен 2020. године и то од 15%. Као један од могућих разлога смањене употребе чекова можемо навести пандемију вируса COVID-19. У том периоду долази до смањења физичког контакта, при чему су грађани избегавали одлазак у банке, што је утицало на смањење коришћења чекова. Још један од могућих разлога смањења броја реализованих чекова може бити ограничено радно време банака и трговина приликом куповине робе и услуга, док се, с друге стране, повећавало плаћање картицама. Из овог угла, пандемија се може посматрати као један од могућих фактора смањене употребе овог безготовинског начина плаћања. Пад броја реализованих чекова у 2020. години поклапа се са почетком пандемије и увођењем мера забране и ограничења кретања, па се због тога може узети као један од могућих разлога смањене употребе чекова.

С једне стране, смањује се број реализованих чекова, док, с друге стране, подаци из Табеле 1, која прати број издатих картица у Републици Србији, указују на континуирани

раст броја издатих платних картица, који је у 2020. години повећан за 10,8% у односу на 2019. годину, док 2019. година бележи раст од 10,6% у односу на 2018. годину. Приметно је да ни након завршетка пандемије број реализованих чекова није достигао ниво пре пандемије, што указује на дугорочне промене у навикама потрошача.

Анализа података за последње три године (Табела 4) показује да након двогодишњег раста броја реализованих чекова у 2023. и 2024. години, долази до пада употребе чекова у 2025. години. Такође, подаци ЗИН-а показују да је забележен пораст испоручених количина чекова у 2025. години, међутим, број реализованих чекова је опао.

Резултати истраживања показују да је у последње три године највише реализованих чекова било у III и IV кварталу, са посебним акцентом на IV квартал, који значајно надмашује све остале (Табела 5). Повећано коришћење чекова у III и IV кварталу се може повезати са повећаним трошковима домаћинства приликом припреме деце за почетак школске године, када је потребно купити уџбенике, школски прибор, одећу и друге неопходне школске материјале. У истом периоду се повећавају и трошкови студената који се припремају за почетак академске године и том приликом купују литературу, плаћају смештај и остале трошкове. Такође, летњи месеци доносе повећане издатке за туристичка путовања и одмор, што може утицати на интензивније коришћење чекова као средства плаћања. Посебно је важно истаћи IV квартал у свим анализираним годинама, када број реализованих чекова надмашује остале квартале. Повећање броја реализованих чекова у IV кварталу може се повезати са припремама за новогодишње и божићне празнике, услед чега долази до раста потрошње приликом куповине поклона, хране, гардеробе и других издатака. На основу свега наведеног, може се закључити да се чекови највише користе у III и IV кварталу, са посебним освртом на IV квартал, који по броју реализованих чекова надмашује све остале.

Студија случаја показује да је број клијената (физичких лица) растао током последње три године, а самим тим и број физичких лица која имају право на коришћење чекова (Табела 6). Анализирани подаци показују повећање броја потенцијалних корисника чекова и раст заступљености овог платног инструмента међу клијентима банке. Такође, 40% укупног броја клијената има право на коришћење чекова.

Даље истраживање у оквиру студије случаја показује раст коришћења чекова током 2023. и 2024. године, док је, с друге стране, у 2025. години забележено благо смањење како броја издатих, тако и броја реализованих чекова (Табела 7). Упркос паду у 2025. години, број издатих, односно реализованих чекова је остао на вишем нивоу у односу на почетак анализираног периода, што указује на релативно стабилну употребу овог инструмента плаћања у анализираној банци.

У оквиру студије случаја посебна пажња је усмерена на кварталну динамику броја реализованих чекова у 2025. години (Табела 8). При томе се највећи обим реализације бележи у III и IV кварталу, што указује на сезонски карактер потрошње. Као и приликом анализе 2023, 2024. и 2025. године по кварталима у банкарском систему Републике Србије (Табела 5), повећана реализација чекова у IV кварталу у банци која је предмет студије случаја може се повезати са припремама за новогодишње и божићне празнике (Табела 8). Као један од могућих разлога може се навести куповина поклона, хране, гардеробе и других производа. И у овом случају се чекови највише користе у III и IV кварталу, док IV квартал надмашује све остале.

Анализа резултата добијених спроведеним интервјуом указује на то да су чекови задржали важну улогу у платном промету Републике Србије као традиционални инструмент одложеног плаћања који становништво користи за покривање већих трошкова, попут набавке огрева, беле технике, плаћања регистрације возила и туристичких аранжмана. Иако су развој дигитализације и масовна употреба платних картица довели до постепеног смањења њиховог значаја – при чему су највеће промене забележене у периоду од 2019. до 2021. године – чекови и даље имају стабилну примену, нарочито међу старијом популацијом која их преферира због дугогодишњих навика, лакшег управљања личним финансијама и избегавања безбедносних ризика везаних за картице и банкомате. Банке су задржале стабилне критеријуме за њихово издавање у зависности од кредитне способности и редовних примања клијената, док се као кључни изазови у пракси издвајају очување њихове основне улоге и појава неовлашћеног кредитирања од стране појединих залагаоница.

Резултати спроведеног интервјуа са представником банке у великој мери потврђују наведене налазе, указујући да су чекови у посматраном периоду имали значајну, али

континуирано опадајућу улогу. Истовремено, истиче се да су њихови корисници претежно припадници старије популације, док су платне картице и електронски начини плаћања преузели доминантну позицију у савременом платном промету. Последњих година је примећена повећана употреба платних картица, е-новца, мобилног и електронског банкарства. Међутим, чекови нису изгубили своју функцију у платном промету становништва. Чекови, иако мање заступљени, и даље опстају као алтернативни инструмент за одређене категорије клијената. Значај чекова јесте мањи у односу на претходне деценије, али они и даље заузимају одређено место у оквиру платног система Републике Србије.

ЗАКЉУЧАК СА ДИСКУСИЈОМ

На основу спроведеног истраживања може се закључити да безготовински начини плаћања представљају значајан део савременог платног промета у Републици Србији. Развој дигиталних технологија и промене у навикама корисника довели су до све веће примене савремених модалитета безготовинског плаћања.

У погледу правног оквира, истраживање је показало да је област безготовинских модалитета плаћања у Републици Србији уређена релевантним законским и подзаконским прописима, којима се уређују различити облици безготовинског плаћања, права и обавезе учесника у платном промету, као и питања заштите корисника и сигурности платних услуга. Посебно место у правном оквиру имају Закон о платним услугама, Закон о Народној банци Србије, Закон о банкама, Закон о међубанкарским накнадама и посебним правилима пословања код платних трансакција на основу платних картица, као и одговарајући подзаконски акти Народне банке Србије, којима се ближе уређују поједини аспекти пружања платних услуга и коришћења различитих инструмената безготовинског плаћања. Анализа правног оквира је показала да постоји одговарајућа нормативна основа за примену различитих модалитета безготовинског плаћања у Републици Србији.

Анализа њихове практичне примене показала је да сви модалитети нису подједнако заступљени, чиме је потврђена основна претпоставка истраживања. У посматраном периоду посебно се издваја раст употребе платних картица и електронских начина плаћања на интернету. Број издатих платних картица бележи континуирани раст, док се број и вредност трансакција реализованих употребом платних картица у интернет куповини значајно повећавају. Наведени подаци указују на промене у навикама корисника и све већу оријентацију ка бржим и доступнијим електронским начинима плаћања. С друге стране, електронски новац у посматраном периоду показује променљиву динамику, што упућује на различит степен прихваћености појединих модалитета безготовинског плаћања.

Посебна пажња у раду била је посвећена чековима, чија употреба показује другачију динамику у односу на платне картице. Иако је у посматраном десетогодишњем периоду уочен дугорочни пад њихове употребе, подаци за последње три године показују одређене осцилације и период стабилизације. Подаци Народне банке Србије показали су да

су чекови и даље присутни у платном промету становништва, иако њихов значај није на нивоу претходних деценија. Истовремено, подаци по кварталима показали су израженију употребу чекова у другој половини године, нарочито у IV кварталу.

Резултати студије случаја спроведене у оквиру рада додатно су указали на посебан значај чекова за одређену категорију корисника. Подаци анализиране банке показали су да значајан број клијената и даље има право на коришћење чекова, као и да су чекови присутни у свакодневном платном промету. Резултати полуструктурираног интервјуа са представником банке потврдили су да чекове данас у већој мери користи старија популација, пре свега због дугогодишњих навика, поверења у овај инструмент и могућности одложеног плаћања. Међутим, важно је указати на то да чек, према својој правној природи, није средство одложеног плаћања, већ средство плаћања по виђењу. Његова употреба за одложено плаћање у пракси резултат је пословне праксе трговца, који омогућавају одлагање наплате чека, односно плаћање на рате. У том случају, одложено плаћање представља део финансијске погодбе између трговца и корисника, а не правну карактеристику самог чека.¹⁰⁷

На основу свега наведеног, може се закључити да је основна претпоставка истраживања потврђена. Различити модалитети безготовинског плаћања нису подједнако заступљени у пракси, при чему платне картице и савремени начини плаћања имају све значајнију улогу, док чекови, иако у мањој мери заступљени, и даље задржавају своју функцију код одређених категорија корисника. Истовремено, правни оквир Републике Србије пружа основу за уређивање ове области, али његово даље унапређивање треба посматрати у контексту сталног развоја дигиталних технологија, нових платних услуга и потребе за обезбеђивањем сигурног и ефикасног платног промета.

¹⁰⁷ НБС. 2019. О коришћењу чека као средства одложеног плаћања, https://www.nbs.rs/sr_RS/scripts/showcontent/index.html?id=14718&konverzija=no

ПОПИС КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

Литература на српском језику

- Васиљевић Мирко, *Трговинско право* – четрнаесто измењено и допуњено издање, Београд, Правни факултет, 2014.
- Васковић Војкан, *Системи плаћања у електронском пословању*, Београд, Факултет организационих наука, 2007.
- Јанковец Ивица, *Привредно право*, ЈП Службени лист, Београд, 1999.
- Миленовић Дара, *Пословно право*, Ниш, Правни факултет, Центар за публикације, 2011.
- Миловановић Славољуб, *Развој и примена концепта мобилног банкарства*, Ниш, Економски факултет, 2016.
- Радовановић Предраг, *Електронско банкарство као окосница дигиталне економије*, Лесковац, Висока пословна школа, 2009.
- Станишић Богдан, (2025), Прихватање безготовинских платних инструмената у Републици Србији, Народна банка Србије. [Electronic version] Преузето 28. 08. 2026. https://www.nbs.rs/export/sites/NBS_site/documents/publikacije/zbornik/zbornik_radova_03_25_4.pdf

Литература на страном језику

- Das, A., Agarwal, R. (2010). *Cashless payment system in India-A roadmap*. Department of Mathematics Indian Institute of Technology. Bombay Mumbai-400076. India. [Electronic version]. Преузето 03. 09. 2026. <http://www.math.iitb.ac.in/~ashish/workshop/PaymentCardAugust31.pdf>
- Kokkola. (2010) *The Payment System: Payments, Securities and Derivatives, and the Role of the Eurosystem*, European Central Bank, 25-32. [Electronic version] Преузето 03. 09. 2026. <https://www.ecb.europa.eu/home/shared/media/publications/paymentsystem201009en.pdf>
- Moon, I. T., Shamsuzzaman, M., Mridha, M. M. R., Rahaman, A. S. M. M. (2022). Towards the advancement of cashless transaction: A security analysis of electronic payment systems. Journal of Computer and Communications, 10(7), 103-129. [Electronic version] Преузето 04. 09. 2026. https://www.scirp.net/pdf/jcc_20

Mukhopadhyay, B. (2016). *Understanding cashless payments in India*. *Financial Innovation*, 2(1), 27. [Electronic version] Препузето 02. 09. 2026.

<https://link.springer.com/content/pdf/10.1186/s40854-016-0047-4.pdf>

Rinaldi, A. (2025). *Transformation of the Payment System Towards a Cashless Society: Definition, Benefits, and Challenges*. *JAWI: Journal of Ahkam Wa Iqtishad*, 3(1), 526-531. [Electronic version] Препузето 28. 08. 2026.

<https://naaspublishing.com/index.php/jawi/article/view/181>

Soman Dilip. (2003). *The Effect of Payment Transparency on Consumption: Quasi-Experiments from the Field*. [Electronic version] Препузето 03. 09. 2026.

<https://www-2.rotman.utoronto.ca/facbios/file/transparency.pdf>

Soman Dilip. (2001). *Effects of Payment Mechanism on Spending Behavior: The Role of Rehearsal and Immediacy of Payments*. [Electronic version] Препузето 27. 08. 2026.

<https://s3.amazonaws.com/wallethacks/research/Effects-of-Payment-Mechanism-on-Spending-Behavior.pdf>

Cwynar, A., Świecka, B., Filipek, K., Porzak, R. (2022). *Consumers' knowledge of cashless payments: Development, validation, and usability of a measurement scale*. *Journal of Consumer Affairs*, 56(2), 640-665. [Electronic version] Препузето 02. 09. 2026.

<https://www.researchgate.net/profile/Beata-Swiecka->

[Swiecka/publication/356190127_Consumers%27_knowledge_of_cashless_payments_Development_validation_and_usability_of_a_measurement_scale/links/629e2b056886635d5cc44810/Consumers-knowledge-of-cashless-payments-Development-validation-and-usability-of-a-measurement-scale.pdf](https://www.researchgate.net/profile/Beata-Swiecka-publication/356190127_Consumers%27_knowledge_of_cashless_payments_Development_validation_and_usability_of_a_measurement_scale/links/629e2b056886635d5cc44810/Consumers-knowledge-of-cashless-payments-Development-validation-and-usability-of-a-measurement-scale.pdf)

Интернет извори

Званични сајт Завода за израду новчаница и кованог новца – Топчидер (ЗИН). Последњи приступ 29. 08. 2026. <https://www.zin.rs/>

Званични сајт Народне банке Србије (НБС). Последњи приступ 08. 09. 2026. <https://www.nbs.rs/sr/indeks/>

Званични едукативни портал Народне банке Србије – Твој новац. Последњи приступ: 10. 09. 2026. <https://tvojnovac.nbs.rs/sr-Latn-RS>

НБС. 2018. Почиње примена Закона о међубанкарским накнадама. Последњи приступ 12. 09. 2026. https://www.nbs.rs/sr_RS/scripts/showcontent/index.html?id=13652&konverzija=no

НБС. 2019. О коришћењу чека као средства одложеног плаћања. Последњи приступ 09. 09. 2026. https://www.nbs.rs/sr_RS/scripts/showcontent/index.html?id=14718&konverzija=no

НБС. 2022. Питања у вези с реализацијом чекова. Последњи приступ 08. 09. 2026. https://www.nbs.rs/sr_RS/scripts/showcontent/index.html?id=18186&konverzija=no

НБС. 2026. Рад ИПС НБС система за јул. Последњи приступ 10. 09. 2026. https://ips.nbs.rs/sr_lat/vesti/rad-ips-nbs-sistema-za-jul-2026?utm

НБС. 2026. Телефон испред рачунара – у 2025. години мобилно банкарство коришћено више него електронско. Последњи приступ 10. 09. 2026. <https://www.nbs.rs/sr/scripts/showcontent/index.html?id=21281>

НБС. 2026. Шта је СЕПА и које земље обухвата? Последњи приступ 08. 09. 2026. <https://www.nbs.rs/sr/scripts/showcontent/index.html?id=21465&konverzija=no>

НБС. Твој новац. Платне картице. Последњи приступ 08. 09. 2026. https://tvojnovac.nbs.rs/finansijski_proizvodi/platne_kartice

НБС. Твој новац. Шта је електронско банкарство и које су његове предности? Последњи приступ 07. 09. 2026. https://tvojnovac.nbs.rs/finansijski_proizvodi/platne_kartice/sta_je_elektronsko_bankarstvo_i_ko_je_su_njegove_prednosti

НБС. Електронски новац. Последњи приступ 09. 09. 2026. <https://www.nbs.rs/sr/novac-i-placanja/e-novac-detalnije/>

НБС. Систем за инстант плаћања – IPS НБС систем. Последњи приступ 09. 09. 2026. https://www.nbs.rs/sr_RS/ciljevi-i-funkcije/platni-sistem/nbs-operator/ips-nbs/

ПОПИС ОСТАЛЕ ИСТРАЖИВАЧКЕ ГРАЂЕ

Закон о банкама, Сл. гласник РС, бр. 107/2005, 91/2010, 14/2015 и 19/2025.

Закон о заштити корисника финансијских услуга, Сл. гласник РС, бр. 19/2025.

Закон о заштити података о личности, Сл. гласник РС, бр. 87/2018.

Закон о међубанкарским накнадама и посебним правилима пословања код платних трансакција на основу платних картица, Сл. гласник РС, бр. 44/2018.

Закон о меници, Сл. лист ФНРЈ, бр. 104/46, Сл. лист СФРЈ, бр. 16/65, 54/70 и 57/89, Сл. лист СРЈ, бр. 46/96 и Сл. лист СЦГ, бр. 1/2003 - Уставна повеља.

Закон о Народној банци Србије, Сл. гласник РС, бр. 72/2003, 55/2004, 85/2005 - др. закон, 44/2010, 76/2012, 106/2012, 14/2015, 40/2015 - одлука УС, 44/2018 и 19/2025.

Закон о платним услугама, Сл. гласник РС, бр. 139/2014, 44/2018 и 64/2024.

Закон о платном промету, Сл. лист СРЈ, бр. 3/2002 и 5/2003 и Сл. гласник РС, бр. 43/2004, 62/2006, 111/2009 - др. закон, 31/2011 и 139/2014 - др. закон.

Закон о чеку, Сл. лист ФНРЈ, бр. 105/46, Сл. лист СФРЈ, бр. 12/65, 50/71 и 52/73, Сл. лист СРЈ, бр. 46/96 и Сл. лист СЦГ, бр. 1/2003 - Уставна повеља.

Одлука о ближим условима и начину отварања, вођења и гашења текућих рачуна, Сл. гласник РС, бр. 55/2015 и 82/2017 и 69/2018.

Одлука о облику, садржини и начину коришћења образаца платних налога за извршење платних трансакција у динарима, Сл. гласник РС, бр. 55/2015, 78/2015, 82/2017, 65/2018, 78/2018, 22/2019, 125/2020 и 82/2024.

Одлука о општим правилима за извршење instant трансфера одобрења, Сл. гласник РС, бр. 65/2018, 78/2018, 20/2019 и 125/2020.

Одлука о платном рачуну са основним услугама, Сл. гласник РС, бр. 89/2022.

Одлука о посебним правилима за извршавање трансфера одобрења и директних задужења у еврима, Сл. гласник РС, бр. 68/2024 и 102/2024.

ДОДАТАК

Питања за интервју:

1. Како бисте описали улогу чекова у платном промету Републике Србије у периоду од 2016. до 2025. године?
2. Колико су чекови данас значајни за пословање Ваше банке?
3. Како се њихов значај мењао током посматраног периода?
4. Када сте приметили највеће промене?
5. Како су се навике грађана у коришћењу чекова мењале од 2016. до 2025. године?
6. Да ли наведено указује на то да чекове данас најчешће користи старија популација?
7. Да ли, у том контексту, постоје значајне разлике у коришћењу чекова у зависности од старосне структуре клијената?
8. Поред плаћања летовања, огрева и регистрације возила, у којим још ситуацијама грађани користе чекове као средство плаћања?
9. Како је банка прилагођавала своју политику према чековима током посматраног периода?
10. Који су кључни фактори утицали на одлуке банке у вези са издавањем и ограничењем коришћења чекова у посматраном периоду?
11. Како су развој електронског и мобилног банкарства утицали на употребу чекова?
12. Које средство данас најчешће представља алтернативу чековима?
13. Које предности и недостатке видите у односу на чекове?
14. Који су највећи изазови повезани са коришћењем чекова?
15. Који су најчешћи проблеми са којима се сусрећете?
16. Како ти проблеми решавају?

17. Како видите будућност чекова у Србији?
18. Да ли сматрате да ће се такав стабилан ниво употребе чекова задржати и на дужи рок?
19. Шта ће највише утицати на њихов будући статус?
20. Да ли очекујете још неке промене у наредних пет година?
21. (завршно питање) Да ли постоји нешто у вези са употребом чекова у Србији од 2016. до 2025. године што сматрате важним, а да током интервјуа није споменуто?

САЖЕТАК

Модалитети безготовинског плаћања у Републици Србији – правни оквир и практична примена

Развој савремених платних система и дигитализација финансијских услуга довели су до значајног развоја и ширења безготовинских начина плаћања. Овај рад истражује кључне модалитете безготовинског плаћања у Републици Србији – од платних картица, чекова и електронског новца, до инстант плаћања, електронског и мобилног банкарства, директних задужења и трансфера одобрења. Анализом важећег правног оквира и практичне примене на домаћем тржишту разматрају се актуелни трендови, предности и изазови у свакодневној употреби ових инструмената, са циљем утврђивања праваца даљег развоја платног промета. Сагледавање наведених модалитета омогућава потпунији увид у савремене токове безготовинског платног промета и њихов значај за развој финансијских услуга.

Кључне речи: безготовинско плаћање, платне картице, чекови, електронски новац, инстант плаћања, електронско банкарство, мобилно банкарство, директна задужења, трансфери одобрења.

SUMMARY

Modalities of Cashless Payments in the Republic of Serbia – Legal Framework and Practical Application

The development of modern payment systems and the digitalization of financial services have significantly contributed to the advancement and widespread adoption of cashless payment methods. This paper examines the key forms of cashless payments in the Republic of Serbia, including payment cards, cheques, electronic money, instant payments, electronic and mobile banking, direct debits, and credit transfers. By analyzing the applicable legal framework and the practical implementation of these payment instruments in the domestic market, the paper explores current trends, their key advantages, and the challenges associated with their everyday use. The aim is to identify the main directions for the further development and modernization of payment systems in the Republic of Serbia. An analysis of these payment modalities provides a comprehensive insight into contemporary cashless payment practices and their role in the development and digital transformation of financial services.

Keywords: cashless payments, payment cards, cheques, electronic money, instant payments, electronic banking, mobile banking, direct debits, credit transfers.

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Сандра Јосифов рођена је 1. септембра 2000. године у Пироту. Основну и средњу школу завршила је у Пироту са одличним успехом. Основне академске студије уписала је школске 2019/2020. године на Правном факултету Универзитета у Нишу, које је завршила 22. децембра 2025. године са просечном оценом 9,03, и тиме стекла стручни назив дипломирани правник. Током основних академских студија била је стипендиста Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, а за постигнути успех два пута је награђивана једнократном новчаном наградом Града Пирота. Током основних студија израдила је више семинарских радова из различитих области права и економије, истраживачки пројекат и есеј.

Мастер академске студије на Правном факултету Универзитета у Нишу, општи смер, ужа правноекономска научна област, уписала је школске 2025/2026. године. Све испите предвиђене студијским програмом положила је са оценом 10. Студијски истраживачки рад, који је имао карактер емпиријског истраживања спроведеног у банци, на тему „Употреба чекова у Републици Србији у периоду од 2016. до 2025. године”, оцењен је оценом 10. Стручну праксу обавила је у адвокатској канцеларији.

Од децембра 2024. године ангажована је на Правном факултету Универзитета у Нишу у својству сарадника ван радног односа – демонстратора за помоћ у настави на основним академским студијама за ужу правноекономску научну област. У оквиру ангажовања учествовала је у реализацији вежби и организацији испита, пружала помоћ у припреми и реализацији научних и стручних активности, као и у другим активностима Факултета. Била је ангажована и у активностима везаним за промоцију и дигитално брендирање Правног факултета Универзитета у Нишу.

Током 2026. године била је ангажована као члан Техничког одбора за организацију међународне научне конференције на Правном факултету Универзитета у Нишу. Поред наведеног, учествовала је у различитим ваннаставним активностима, стручним и образовним скуповима, предавањима, трибинама и обукама из области права, економије и сродних дисциплина. Говори енглески језик и познаје рад на рачунару.

